

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2019-2021

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Daniel Dušek

Výchova, vzdělávání a rozvoj člověka v Antickém Řecku

Praha 2021

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jan Josl Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED (PART TIME) STUDIES

2019-2021

DIPLOMA THESIS

Daniel Dušek

**Upbringing, education and development of a person in
Ancient Greece**

Prague 2021

The Diploma Thesis Work Supervisor: Mgr. Jan Josl Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 21.2.2021

Daniel Dušek.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Janu Joslovi Ph.D. za vstřícný přístup, vysoce odborné a příkladné vedení práce, cenné rady, ochotu a profesionalitu, s jakou k mé práci při tvorbě přistupoval.

Anotace

Diplomová práce se týká výchovy a vzdělávání zejména dospělých osob v Antickém Řecku. Charakterizuje a následně analyzuje vybrané výchovné systémy, které byly využívány v největších městských částech Antického Řecka – Athénách a Spartě. V práci jsou charakterizovány základní myšlenky a principy hlavních filosofů Antického Řecka, kteří položili základy pro budoucí směřování výchovy a vzdělávání lidí v celé Evropě. Charakterizovány a analyzovány jsou také jednotlivé druhy škol a veškeré poznatky jsou porovnávány s přístupy ke vzdělávání a výchově ve 21. století.

Klíčová slova

antika, dospělý, filosofie, představitel, škola, výchova, vzdělávání

Annotation

The diploma thesis concerns the education and training especially of adults in Ancient Greece. It characterizes and then analyzes selected educational systems, that were used in the largest district of Ancient Greece – Athens and Sparta. The work characterizes the basic ideas and principles of the main philosophers of Ancient Greece, who laid the foundations for the future direction of education and training of people in throughout Europe. Individual types of schools are also characterized and analyzed, and all knowledges are compared with approaches to education and training in the 21st century.

Keywords

adult, antiquity, education, philosophy, representative, school, training

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VYSVĚTLENÍ POJMŮ	12
1.1 Dospělý člověk	12
1.2 Vzdělávání dospělých	12
1.2.1 Filosofie výchovy.....	15
1.3 Historický kontext.....	16
1.4 Antické Řecko.....	18
2 PŘEDSTAVITELÉ VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ V ANTICKÉM ŘECKU 20	
2.1 Sokrates.....	20
2.2 Antisthenés.....	22
2.3 Platón	23
2.4 Aristoteles	24
2.5 Cicero.....	26
2.6 Epiktétos	27
2.7 Seneca	28
3 VÝCHOVNÝ SYSTÉM V ANTICKÉM ŘECKU	30
3.1 Sparta	31
3.2 Athény.....	32
4 DRUHY ŠKOL V ANTICKÉM ŘECKU	35
4.1 Elementární školy	36
4.2 Kynismus	37
4.3 Vyšší školy gramatické	37
4.4 Rétorské školy.....	38
4.5 Epikurejská škola.....	39
4.6 Stoická škola	40
5 PŘÍSTUP K VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ VE 21. STOLETÍ	42
5.1 J. A. Komenský.....	45

PRAKTICKÁ ČÁST	49
6 METODY VÝZKUMU	49
7 CÍL PRÁCE.....	50
7.1 Výzkumné otázky	50
8 DESKRIKCE PŘÍSTUPŮ K VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH VYBRANÝMI PŘEDSTAVITELI ANTICKÉHO ŘECKA	51
9 DESKRIKCE PŘÍSTUPŮ K VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH PODLE ROZDĚLENÍ ANTICKÉHO ŘECKA	54
10 KOMPARACE PŘÍSTUPŮ K VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ V ANTICKÉM ŘECKU S PŘÍSTUPY MODERNÍ SPOLEČNOSTI 21. STOLETÍ 56	
11 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	61
12 NÁVRHY A DOPORUČENÍ.....	65
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	71
SEZNAM ZKRATEK	76
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	77

ÚVOD

Po celou dobu lidské existence se člověk musí učit a reagovat na změny, nenadálé situace, problémy apod. Od dob antického Řecka se vyvíjí pedagogické myšlení, které se stalo součástí filosofie i politiky každého státu a jeho území. Výchova člověka tak nabyla na významu a stala se jedním ze základních motivů lidské společnosti, vedoucích k plnohodnotnému začlenění člověka do společnosti, rozvoje jeho osobnosti a realizace jeho vlastních cílů. Dá se říci, že v každé kultuře existuje určitý výchovný systém, který připravuje své členy pro život ve společnosti. V průběhu let se tak stala výchova součástí zájmů mnoha filosofů (myslitelů), kteří kladli důraz na péči o duši člověka a rozvoj jeho schopností ve válce, v boji i rodinném životě. V dalších letech pak byl kladen větší důraz také na prostředí, ve kterém se jedinec vzdělává. Na významu začala nabývat různá pedagogická zařízení a kvalita výuky ze strany pedagoga. V dnešní moderní době jsou spojeny požadavky na kvalitu výuky a výchovy, s požadavky na kvalitní vzdělávací prostředí. Zejména díky rozvoji moderních technologií začíná být čím dál více typická výuka například bez přítomnosti pedagoga, výuka v domácím prostředí apod. Ať už se jedná o jakýkoli výchovný systém, jeho základy tvoří historie a mnohé myšlenky filosofů se staly podkladem pro mnoho evropských představitelů. Právě z Antického Řecka se dochovalo mnoho názorů a přístupů k výchově a vzdělávání, především dospělých osob, které jsou dnes využívány, i když přizpůsobené moderní době.

Diplomová práce se týká výchovy, vzdělávání a rozvoje člověka v Antickém Řecku. Zaměřuje se na myšlenkové názory a teorie představitelů Antického Řecka i na jednotlivé výchovné systémy, využívané rozdílně v městské části Sparta a Athény. Důraz je kladen na vzdělávání dospělých, na druhy škol v Antickém Řecku, na metody, principy, cíle, idoly, vzory a hodnoty při vzdělávání lidí.

Cílem práce je analyzovat metody, hodnoty a cíle výchovy a vzdělávání dospělých osob v Antickém Řecku.

K dosažení cíle práce byly stanoveny výzkumné otázky, které jsou součástí 7. kapitoly této práce. Pomocí metody deskripce je charakterizována a klasifikována výchova a vzdělávání dospělých osob v Antickém Řecku podle jeho rozdělení, a podle rozdělení jednotlivých představitelů. Metoda komparace následně srovnává přístupy

k výchově a vzdělávání dospělých osob v Antickém Řecku, s přístupy ke vzdělávání a výchově v moderní společnosti 21. století.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části popisuje výchovu a vzdělávání, především dospělých osob, v Antickém Řecku, v rozdělení na Spartu a Athény. Zaměřuje se na hlavní představitele výchovy a vzdělávání v Antickém Řecku, mezi které patří Sokrates, Platón, Aristoteles, přenesený vliv mají také ale římská Cicero a Seneca. Jejich názory, myšlenky a přístupy k výchově. Důraz je kladen na metody, principy, cíle a hodnoty při vzdělávání lidí v Antickém Řecku, a na role vzdělaných osob ve společnosti. Charakterizovány jsou druhy škol a veškeré poznatky jsou srovnávány s přístupy k výchově ve 21. století. Ze zakladatelů moderní pedagogiky je, jako vzor, zmíněn Jan Ámos Komenský, který se, ve svém přístupu ke vzdělávání a výchově, částečně opírá o Platónovy myšlenky. V praktické části jsou jednotlivé metody, hodnoty a cíle výchovy a vzdělávání dospělých osob, v Antickém Řecku, analyzovány pomocí metody deskripce a metody komparace. Metoda deskripce nejprve popisuje přístupy k výchově a vzdělávání dospělých vybranými představiteli Antického Řecka a následně tyto přístupy popisuje podle rozdělení Antického Řecka na jeho dvě významné městské části, ve kterých byly pohledy na výchovu a vzdělávání poněkud rozdílné. Metoda komparace porovnává přístupy k výchově a vzdělávání v Antickém Řecku s přístupy moderní společnosti 21. století. Po shrnutí výsledků šetření budou vyhodnoceny výzkumné otázky a stanoveny návrhy a doporučení pro výchovu, vzdělávání a rozvoj člověka v dnešní moderní společnosti, s ohledem k důrazům kladeným na tyto oblasti v Antickém Řecku.

Diplomová práce čerpá z množství literárních zdrojů, které jsou hojně využívány v teoretické části práce, s přesahem do části praktické. Mezi významně citované autory patří například Pierre Hadot a jeho dílo „*Co je antická filosofie?*“, ve kterém pojednává o antické filosofii, co se týče jejího vzniku a významu. Na člověka pohlíží jako na živou bytost, kterou je potřeba zkoumat a zajišťovat její růst a rozvoj. Shrnuje základní myšlenky a postoje představitelů antické filosofie, které dokládá vlastními názory a postoji. Objasňuje také význam filosofů v Antickém Řecku a zdůrazňuje důležitost vnitřní proměny sebe sama. Dalším autorem je Milan Beneš a jeho dílo „*Andragogika*“ (2008), ve kterém se zaměřuje na andragogické myšlení, jeho vývoj, základní pojmy a význam andragogiky z pohledu vědy a pedagogiky. Milan Beneš se v díle zaměřuje také

na profesní vzdělávání dospělých a zdůrazňuje význam v trendech zajišťování kvality a efektivity dalšího vzdělávání. V diplomové práci jsou také obsaženy důležité myšlenky a názory významného českého představitele Jana Amose Komenského z díla „*Vševýchova: Pampedia*“ (1992), kde oceňuje význam výchovy a zdůrazňuje nutnost výchovy všech, bez rozdílu věku nebo barvy pleti. Vladimír Štverák a Milada Čadská v díle „*Stručný průvodce dějinami pedagogiky*“ (1999) zase popisují základní disciplíny pedagogiky, zabývají se teorií i praxí výchovy, vzdělávání a vyučování. Podávají obraz o historii vývoje v pedagogické oblasti a zmiňují zakladatele moderních dějin pedagogiky. Ze zahraničních zdrojů je citována například Heather L. Reid a její dílo „*Introduction to the Philosophy of Sport*“ (2012), ve kterém poukazuje na myšlenky filosofa Platóna, spojené s tělesnými aktivitami žen a mužů v Antickém Řecku. Zaměřuje se na tělesná cvičení ve výchově, která označuje jako důležité prostředky k budování morálního charakteru, a považuje je za nejcennější dědictví Antického Řecka.

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část diplomové práce se zabývá základními pojmy spojenými s výchovou a vzděláváním, především dospělých osob, v Antickém Řecku. Popisuje Antické Řecko jako celek, jeho představitele, kteří položili základy výchovy, vzdělávání a rozvoje dospělých osob a srovnává jednotlivé výchovné systémy i druhy škol v Antickém Řecku. V teoretické části jsou také charakterizovány výchovné systémy v rozdělení na Athény a Spartu. Za zmínku stojí také názory významného českého představitele školství – Jana Ámose Komenského, který, ve své době, pokračoval při výchově a vzdělávání systémem vybraných myšlenkových názorů některých představitelů Antického Řecka.

1 VYSVĚTLENÍ POJMŮ

1.1 Dospělý člověk

Za dospělého člověka je všeobecně považován jedinec, který dosáhl plnoletosti a je zařazen do pracovního procesu nebo se do něj chystá zařadit. Podle Komenského je dospělým člověk, který již dosáhl pomyslného mezníku svého vzrůstu a sil, tudíž skutečně zahajuje ten druh života, ke kterému se připravil, a je tak schopný plnit životní úkoly.¹

Dospělý člověk v Antickém Řecku měl specifičtější úlohu. Muži museli být zpravidla tvrdí, otužilí a houževnatí bojovníci s důrazem na disciplínu. Rovněž disciplinované a silné musely být i ženy, které musely především rodit další silné generace a být i psychicky silné natolik, aby dokázaly přijmout skutečnost, že jim děti byly odebírány velice mladé, aby se začlenily do výchovného systému a byly co nejdříve platné pro společnost.

1.2 Vzdělávání dospělých

Vzděláváním dospělých se od 20. století zabývá samostatný vědní obor zvaný Andragogika, který je blíže charakterizován v 5. kapitole. Mnoho autorů pohlíží na vzdělávání dospělých jako na institucionální organizovaný systém, který doplňuje dosavadní vzdělání daného člověka a rozvíjí dále jeho schopnosti, znalosti a vědomosti.

¹ Komenský, J. A., 1992. *Vševýchova: Pampaedia*, s. 11.

Vzdělávání dospělých je tak chápáno spíše jako formální vzdělávání v organizacích, kterými jsou školy a instituce.² Ve středověku, který je považován za období základu výchovy a vzdělávání, však mělo vzdělávání dospělých poněkud odlišný význam. Lze shrnout, že důraz nebyl kladen pouze na kvalitu prostředí, ve kterém se daný jedinec vzdělává a učí, ale také na kvalitu samotné výuky a kvalitu osobnosti. Psychicky nepřipraveného nebo neochotného jedince lze jen těžko vzdělávat a zdokonalovat jeho schopnosti. Jak uvádí autoři Rabušic a Rabušicová (2008), je nutné, aby se i dospělí lidé dále vzdělávali, vzhledem k dynamickým proměnám společnosti.

Vzhledem k tomu, že vzdělávání dospělých se opírá o mnoho principů a přístupů soudobého vzdělávání, je důležité uvést 8 základních teorií, na kterých byly položeny základy vzdělávání dospělých. Tyto teorie charakterizuje Bertrand (1998) a patří mezi ně:³

1) Spiritualistické teorie

- Vznikly na začátku 70. let 20. století. K těmto teoriím směřují lidé, kteří se soustředí na duchovní hodnoty a zajímají se o vztah mezi lidským „já“ a univerzem. Do tohoto vzdělávacího proudu patří například Abraham Maslow. Důraz je kladen na vnitřní energii člověka, kterou by se měl každý člověk nechat vést, a mít v tuto cestu víru a naději.

2) Personalistické teorie

- Tato teorie se již více zaměřuje na pedagogické prostředí a na samotné žáky, kterým by mělo být učení usnadňováno. Cílem bylo brát neustále v potaz svobodu každého žáka, jeho zájmy a jeho vlastní vůli se učit. Obtížné již bylo praktikovat výchovu a vzdělávání tak, aby tato svoboda nebyla omezována.

3) Kognitivně psychologické teorie

- Bertrand (1998) dále uvádí, že role pedagoga je nezastupitelná, protože na něm závisí výběr předávaných informací, jejich uspořádání a postupy či řízení práce žáků, stejně tak organizace podmínek pro jejich učení. Důraz je kladen na duševní procesy každého člověka, které jsou, podle behavioristů, ovlivňovány prostředím.

² Beneš, M., 2008. *Andragogika*, s. 11-14.

³ Bertrand, Y., 1998. *Soudobé teorie vzdělávání*, s. 112.

4) Technologické teorie

- Technologické neboli systémové teorie kladou důraz na předávání informací prostřednictvím technologií (počítač, televize, CD přehrávač apod.). Bertrand (1998) se pozastavuje nad efektivitou technologických pomůcek, které, dle jeho názoru, mohou vytvářet různá simulovaná prostředí, vhodná pro netradiční formy vzdělávání. Jedná se například o vyučování bez ohledu na čas a místo, samostatné studium, distanční vzdělávání nebo vyučování bez reálné přítomnosti pedagoga.

5) Sociokognitivní teorie

- Tato teorie klade důraz na vzdělávání s psychologickým pohledem na sociální a kulturní kontext poznání. Kombinuje pedagogiku a didaktiku a vytváří základy pro dobré komunikační dovednosti, rozvoj sociálních vztahů, schopnost spolupráce atp.

6) Sociální teorie

- Pomocí sociálních teorií jsou řešeny sociální a kulturní problémy, včetně problémů týkajících se životního prostředí. Cílem je vést vzdělávání žáků k tomu, aby problémy, v těchto zmíněných oblastech, uměli řešit. Výuka by měla být demokratická, vedená formou projektového vyučování a vytváření reálných pracovních týmů, které budou řešit praktické problémy ze života.

7) Akademické teorie

- Akademické teorie kladou důraz na kvalitu vzdělávání a na vysoké pracovní nasazení. Vychází z přesvědčení, že člověk navštěvuje vzdělávací instituce proto, aby se učil a něco se naučil, čímž kladou důraz na dobrou přípravu pedagoga.

Ze zmíněných teorií vyplývá, že ke vzdělávání dospělých existují rozmanité přístupy, které se historicky vyvíjí. Volba způsobů a forem vzdělávání je mnohdy již předurčena, ale většinou se snaží maximálně přizpůsobit daným žákům. Je také zřejmé, že v současné době je vzdělávání dospělých zaměřeno především na kvalitní výuku ze strany pedagoga a zajištění kvalitního prostředí. Vzhledem k moderním technologickým pokrokům v oblasti informatiky, si tak mohou jedinci vybírat mezi jednotlivými formami výuky.

Beneš (2008) ve svém díle reaguje na náměty Bertranda a doplňuje zmiňované teorie o Socializační teorii, ve které klade důraz na socializaci jedince. Uvádí, že socializace

nekončí s nástupem dospělosti, ba naopak je potřeba klást důraz na dospělého člověka v souvislosti s měnící se dynamikou společnosti a zvyšováním nároků na každého jedince.⁴ Beneš dále shrnuje, že každý dospělý člověk má určitou potřebu stability, ale na základě společenských nároků a jeho vlastních potřeb a motivace, je nucen se rozvíjet. Na každého dospělého člověka by tak měly být kladeny nároky zejména s ohledem na jeho věk. Cílem by tak mohlo být znalosti dospělého člověka buďto již pouze doladit a prohloubit nebo změnit jeho uvažování a naučit jej jinak zvládat nové nároky a role.⁵

1.2.1 Filosofie výchovy

Již od dávných dob kladli mnozí filosofové důraz na kvalitu osobnosti člověka, především na jeho duši, o kterou se snažili pečovat a vychovávat ji k obrazu svému, svého rodu i celé společnosti. Obecné chápání samotného pojmu „výchova“ je často spojováno se vzděláváním ve školských institucích, a s výchovou dětí a mládeže.⁶ Toto vymezení je však příliš zjednodušené a nedostatečné. Vzhledem k tomu, že výchovou a vzděláváním se zabývá věda zvaná „Pedagogika“, která se zaměřuje na nejrůznější sféry života společnosti a není vázána pouze na školské instituce, je nutné na výchovu pohlížet různými pohledy.

Z hlediska pedagogiky je výchova definována jako proces záměrného působení na osobnost člověka, jehož cílem je dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.⁷ Někteří autoři popisují člověka jako na nehotovou osobnost, a popisují konkrétní způsoby, jak je potřeba ji pomocí institucí a pedagogů, podříditi normám společnosti pomocí plně řízeného procesu. Mezi tyto autory patří například J. Leif, R. Hubert a G. A. Lindner. Další autoři, jako J. J. Rousseau, E. Key nebo C. Freinet, zdůrazňují podíl osobnosti na jejím vlastním utváření. Domnívají se, že na člověka je nutné pohlížet jako na samotný vychovávaný subjekt, který se snaží formovat také vlastními silami.⁸ Po shrnutí názorů jednotlivých autorů lze vyvodit názor, že účinnost výchovy každého člověka je závislá na výchovných vlivech a jejich míře, kterou na daného člověka působí, v souladu s vědomím tohoto člověka. Lze se tedy domnívat, že pokud je daný člověk otevřen pedagogickému

⁴ Beneš, M., 2008. *Andragogika*, s. 26.

⁵ Tamtéž, s. 27.

⁶ Palouš, R., 1991. *K filosofii výchovy*, s. 16.

⁷ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J., 1998. *Pedagogický slovník*, s. 169.

⁸ Tamtéž, s. 286.

působení, kterému také odpovídají jeho znalostem a zkušenostem, má potřebu zdokonalovat se, čímž je celý výchovný proces usnadněn.

Aby se však výchova mohla stát filosofickou disciplínou, nelze na ni pohlížet pouze z pedagogického hlediska, ale je nutné si uvědomit vzájemné provázané významy, kterými jsou jak filosofie pedagogiky, tak filosofie procesu výchovy.⁹ Z historicky proměnlivé škály názorů a směrů ve filosofii výchovy lze vymezit 3 základní ohniska zájmu této disciplíny, mezi která patří metodologické otázky zkoumání výchovných jevů a meze lidského poznání včetně sjednocení znalostí daného člověka, etické otázky výchovy a stanoviska k lidskému životu a světu hodnot, které určují povahu výchovy, a také komplexní pohled na svět výchovy, který sebou nese koncepci člověka, jeho vychovatelnost, rozvoj a životní styl.¹⁰

1.3 Historický kontext

Samotné počátky filosofie výchovy lze nalézt již v antice, konkrétně ve starověkém Řecku, kde se výchova jedince stala předmětem zájmu mnoha filosofů, kteří ve výchově viděli významný prvek pro určení člověka jako sociální a politické bytosti. Detailní názory na výchovu a vzdělávání daných filosofů (myslitelů) jsou obsaženy ve 2. kapitole této práce. Mezi rysy řecké výchovy a vzdělávání patřila svoboda a nezávislost Řeků jakožto určitého jednotného společenského uskupení. Mottem ve výchově a vzdělávání bylo svobodné a nezávislé učení. Učení bylo často omezováno pouze na svobodné občany. Otroci, ženy nebo nemajetné osoby neměli na vzdělávání nárok.¹¹ Ve všech obdobích dějin se znaky výchovy a vzdělávání neprojevovaly stejně intenzivně. Lze vycházet z poznatků Cipra (2002) a Kádnera (1909), kteří se ve svých spisech důkladně zabývají výchovou a vzděláváním v Antickém Řecku, a rozdělují řeckou výchovu na čtyři základní etapy:

1) Homérické období (1 200 – 800 př. n. l.)

- Toto období je nazýváno jako „období temna“, protože o něm nejsou dostupné žádné písemné zprávy. Obsah výchovy je tak odvozen z řeckých mýtů a homérických eposů. Jak uvádí Cipro, pro Řeky se staly národními

⁹ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J., 1998. *Pedagogický slovník*, s. 72.

¹⁰ Palouš, R., 1991. *K filosofii výchovy*, s. 17.

¹¹ Cipro, M., 1984. *Průvodce dějinami výchovy*, s. 248.

učebnicemi Homérovy eposy Ilias a Odyssea, a měly pro ně stejný význam jako Starý zákon pro Židy nebo Korán pro příznivce Islámu. Také filosof Platón nazval Homéra vychovatelem Řecka.¹² V tomto období lze nalézt počátky múzického a tělesného vzdělání. Výchova probíhala výhradně doma, veřejné školy neexistovaly. Rodiče pečovali o vzdělání své vlastní i svých dětí. Snažili se imitovat události ze života a vkládat do výchovy i životní praxi. Učili především rozvoj tělesných a praktických zručností.

2) Archaické období (800 – 510 př. n. l.)

- V tomto období již vznikla klasická podoba řecké státnosti, a to otrokářský městský stát, tzv. polis. Ze všech řeckých států vynikly nejvíce Sparta a Athény, ve kterých se vytvořily odlišné systémy výchovy. Jejich jediným společným znakem byla organizace výchovy pouze pro svobodné občany. Více o vzdělávacích systémech v těchto státech pojednává 3. kapitola této práce.

3) Klasické období (510 – 338 př. n. l.)

- Toto období bylo obdobím největšího rozkvětu athénské kultury. Kádner (1909) uvádí, že od tohoto období se jednání panovníků řídí filosofií a člověk se začíná zabývat praktickým životem. Zrodil se zde kritický dějepis Herodota a Thukydidy, vrcholila antická tragédie, vznikla komedie a kvetlo malířství a architektura. V klasickém období již nerozhodovala urozenost daného člověka nebo jeho bohatství, ale individualita. Člověk se učil rychle se orientovat, diskutovat, argumentovat, znát práva, politiku a diplomacii. Tím se také zvyšovala potřeba dalšího vzdělání.¹³ Na názory představitelů klasického období navázal později také J. A. Komenský, o čemž bude pojednávat kapitola 5.1 této práce.

4) Období Helénismu (338 – 30 př. n. l.)

- V tomto období již byla řecká kultura známa po celém světě. Řečtina se stala úředním jazykem Řecka a po celém Orientu bylo možné nalézt řecké umění, filosofii, literaturu, matematiku, astronomii, řecké školy atp. Samotní Řekové

¹² Cipro, M., 2002. *Galerie světových pedagogů: encyklopedie Prameny výchovy*, s. 19.

¹³ Kádner, O., 1909. *Dějiny pedagogiky*, s. 71.

se začali věnovat hebrejskému náboženství a později také křesťanství. V období Helénismu vstoupily do popředí otázky týkající se školských organizací, jejich jednotlivých typů, zaměření výuky apod. Na vzniklých středověkých univerzitách se vyučovala gramatika, rétorika, dialektika, aritmetika, geometrie, astronomie a múzické umění.¹⁴

1.4 Antické Řecko

Antické neboli Starověké Řecko je první starověkou evropskou civilizací, která položila základy celé evropské kultury. Nejprve starověcí Římané, a později i další evropské státy a národy, čerpaly z těchto základů, a v jednotlivých staletích se k nim také často vracely. Řecká civilizace vznikla v tzv. Egejské oblasti. Jedná se o nejjižnější cíp Balkánského poloostrova, dále o ostrovy v Egejském moři a o pobřežní oblasti Malé Asie. Později Řekové zakládali své osady také na řadě míst pobřeží Středomořího a Černého moře. Rozsáhlé lesy na řeckých pevninách byly káceny většinou pro dřevo ke stavbě lodí. Řekové byli již ve starověku považováni za mocný národ, jehož panovníci usilovali o území jiných států. Řečtí muži byli zpravidla vychováváni k boji, až na druhém místě bylo zemědělství, pastevectví a rybolov. Důraz byl kladen na jejich schopnosti s mečem, lukem a šípem, případně nožem.¹⁵ Řečtí panovníci chtěli vychovávat silné, jednotné a sebevědomé společenské uskupení, které neustupuje, ale míří vpřed. Tato výchova panovala především v městské části Sparta. V Řecku se již od 5. století př. n. l. rozvíjela filosofie, literatura, řečnictví, umění, věda a kultura. Dá se říci, že obě významné městské části, tedy Athény a Sparta, se zaměřovaly na vzdělávání člověka především v oblasti vojenské, v Athénách byla hojně zastoupena i výchova hudby, architektury nebo sochařství. V uvedených městských státech byly výchova a vzdělávání žen podceňovány. Vzdělávací témata byla zaměřena především na mladé muže z bohatých rodin. Muži z chudých rodin se učili doma řemeslu, kterému se věnoval jejich otec. Dá se říci, že nejhůře na tom byli muži otroci, kteří školy nemohli navštěvovat vůbec. Jak uvádí také Kádner (1909), řecký systém výchovy a vzdělávání se snažil rozvíjet lidskou individualitu. Člověk byl takzvaným měřítkem všech věcí, tedy společnost určitým

¹⁴ Cipro, M., 2002. *Galerie světových pedagogů: encyklopedie Prameny výchovy*, s. 112.

¹⁵ Kopeček, P., 2014. *Přehled světových dějin*, s. 23-27. [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/8028782-Prehled-svetovych-dejin-pavel-kopecek.html>.

umělým schématem rozhodovala o tom, jakou cestou se, v tomto případě ve výchově, vydat. Cílem výchovy, podle Kádnera, byl harmonicky rozvinutý člověk po tělesné a duševní stránce.¹⁶ Tento cíl si však, dá se říci, upravili panovníci především Sparty, podle svého uvážení. Právě ve Spartě se panovníci domnívali, že muž může být spokojen po všech lidských stránkách, pokud bude mít tvrdý vojenský výcvik, který jej připraví do života. Jak Kádner dále uvádí, řečtí muži byli považováni za vzdělané, pokud uměli sloužit státu především ve válečných a těžkých obdobích, a zároveň se dokázali starat o svou rodinu.¹⁷ Vojenská služba byla povinná pro dospělé muže od jejich 18 let. Až po ukončení povinné vojenské služby se tito muži stali plnoprávními občany a mohli si založit rodinu.¹⁸ V průběhu let se utvářely a měnily názory jednotlivých představitelů Řecka na výchovu a vzdělávání, se zaměřením především na vzdělávání dospělých osob. Se vznikem prvních oficiálních škol, které přejímaly názory na výchovu a vzdělávání od významných řeckých filosofů, se ustálila metodika výuky, její význam a rozsah využití. Názory významných řeckých filosofů na výchovu a vzdělávání, kteří položili základy pro vzdělání ve všech evropských zemích, jsou obsaženy v následující kapitole.

¹⁶ Kádner, O., 1909. *Dějiny pedagogiky*, s. 53-55.

¹⁷ Tamtéž, s. 53-55.

¹⁸ Cipro, M., 1984. *Průvodce dějinami výchovy*, s. 243.

2 PŘEDSTAVITELÉ VÝCHOVY A VZDĚLÁVÁNÍ V ANTICKÉM ŘECKU

Představitelů výchovy a vzdělávání v Antickém Řecku je mnoho. Tak, jak se vyvíjelo myšlení lidí v Antickém Řecku, vyvíjely se i jejich nápady a názory. V každém zlomovém období lze nalézt minimálně jednoho představitele významných myšlenek na výchovu a vzdělávání, důležité však je zmínit ty nejvýznamnější osobnosti, jejichž myšlenky, nebo pedagogické koncepce, zanechaly pro lidstvo významnou stopu, a jsou využívány také v dnešní moderní době. Mezi nejvýznamnější představitele výchovy a vzdělávání v antice (nejen Řecku, je zapotřebí vzít v potaz o přenesený vliv Říma) patří Sokrates, Antisthenés, Platón, Aristoteles, Cicero, Epiktétos a Seneca.

2.1 Sokrates

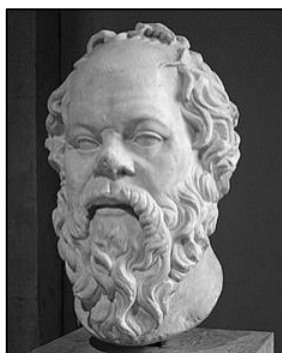
Sokrates (470 – 399 př. n. l.) byl athénský filosof Klasického období (510 – 338 př. n. l.), které bylo považováno za nádherné období největšího rozkvětu athénské kultury. Kádner uvádí (1909), že v této době zanikla víra v mytologii a jednání lidí začala řídit filosofie. Lidé se začali zabývat praktickým životem, zrodil se kritický dějepis, vrcholila antická tragédie a v rozkvětu byla komedie, malířství a architektura.¹⁹ Sokratovo myšlení bylo ovlivněno mnoha událostmi – slavnou epochou řecké kultury, silnou ekonomikou a kulturou Řecka, vznikem nejhodnotnějších uměleckých děl, ale také přes 30 let trvajícím válečným konfliktem mezi Spartou a Athénami, které byly poraženy. Vzhledem k těmto událostem reagoval Sokrates kriticky na existující realitu a hledal řešení v její negaci.²⁰ Ve svém učení se tedy snažil hledat a vylučovat nesprávné, vzájemně se rušící prvky a zároveň popisuje obtížnost uchopit předmět poznání jako celek. Své myšlenky a postoje k učení, myšlení, umění i blahobytu šířil slovně mezi, především, mladé lidi. Mezi jeho žáky patřil například filosof Platón, o kterém pojednává bod 2.3 této práce.

¹⁹ Kádner, O., 1909. *Dějiny pedagogiky*, s. 71.

²⁰ Cipro, M., 2002. *Galerie světových pedagogů: encyklopedie Prameny výchovy*, s. 19.

Souhrnem lze říci, že Sokrates byl první klasik řecké pedagogiky, jehož základní přínos spočívá v tezi „O naučitelnosti ctnosti“ a „Maieutické metodě“²¹. Podstatou jeho učení byla rovnost mezi pravdou a dobrem. Po vzoru Sokratových myšlenek je dodnes člověk vyzdvihován jako vnitřně svobodná a myslící bytost, která činí veškerá jednání prostřednictvím vlastního rozumu. Sokrates za nejvyšší ctnost považoval moudrost a zastával názor, že je potřeba neustále hledat pravdu, nalézat vědění, zažehnout lásku k vědění a filosofii a poznávat sám sebe.²² Jeho učení bylo zdrojem pro vznik dalších filosofických škol. Zakládány byly tzv. Sokratovské školy, ve kterých byly Sokratovy myšlenky dále rozvíjeny. Nejdůležitější z nich byla škola Kynická, Hédonická a Megarská. Následující obrázek 1 zobrazuje portrét Sokrata. Sokratovy myšlenky doplňuje Pierre Hadot (2017), který uvádí, že v moci nejen Sokrata, ale také každého člověka, jsou jeho vlastní činy a jednání neboli hodnota morálního činu má počátek v člověku samém. Podle Hadota byl Sokrates mnohdy odlišován od ostatních filosofů tím, že měl nadlidské vnímání, často prchal z reálné existence a nacházel útočiště v sobě samém.²³

Obrázek 1 Sokrates

Zdroj: Antický svět, 2015. *Sokrates* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25844n-sokrates>.

²¹ Maieutická metoda, dnes nazývána jako Sokratovská, Sokratická, heuristická, aktivizující nebo problémová. Smyslem této metody je kladení systematických otázek, které přivedou dotazovaného do rozporu se sebou samým a k přiznání vlastní nevědlosti (fáze ironie). Poté je dotazovaný přiveden ke správné odpovědi (maieutika). Zdroj: Cipro, M., 2002. *Galerie světových pedagogů: encyklopedie Prameny výchovy*, s. 21.

²² Cipro, M., 2002. *Galerie světových pedagogů: encyklopedie Prameny výchovy*, s. 21.

²³ Hadot, P., 2017. *Co je antická filosofie?*, s. 52-63.

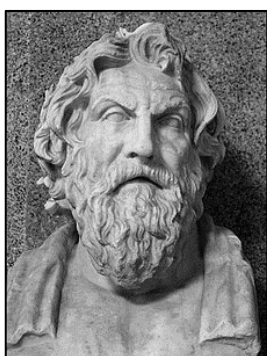
2.2 Antisthenés

Antisthenés (445 – 365 př. n. l.) byl později také žákem Sokrata. O jeho životě však není mnoho informací. Údajně chodil odívaný jako člověk bez domova, tedy dlouhé neučesané vlasy, žebrácká hůl a dřevěné šaty. Lze se domnívat, že tím dával najevo svou bídu a zároveň demonstroval svůj názor na způsob života. Antisthenés je považován za zakladatele kynismu, přičemž vyučoval na škole Kynické. Jeho filosofie má 3 základní rysy:

- myšlenka soběstačnosti a autonomie člověka jako mravní bytosti
 - podle Antisthenése dosahuje člověk ctnosti a štěstí tím, že je maximálně nezávislý na svých vnitřních potřebách, vášních a na svém okolí. Doporučoval tedy zřít se pohodlí civilizace a ignorovat zákony i tradiční mravy.
- Kritika Platónovy teorie idejí
 - Antisthenés unával pouze smyslové poznání a popíral reálnou existenci tzv. obecnin, čímž se stal předchůdcem budoucího nominalismu.
- Naučit se ctnosti
 - ideálně při práci, kterou považoval za dobro.²⁴

Následující obrázek 2 zobrazuje portrét Antisthenése.

Obrázek 2 Antisthenés

Zdroj: Antický svět, 2015. *Malé sokratovské školy* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25838n-male-sokratovske-skoly>.

²⁴ Antický svět, 2015. *Malé sokratovské školy* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25838n-male-sokratovske-skoly>.

2.3 Platón

Platón (427 – 346 př. n. l.) byl Sokratův učenec a pokračovatel jeho myšlenek. Vzhledem k tomu, že působil v neklidné a chaotické době, měl neustálou potřebu hledat řešení v dokonale spravedlivé, sociálně vyvážené a stabilní společnosti. Položil první systematické základy pedagogické teorie, a ve svých 40 letech založil první vysokou školu v Evropě, nazvanou Akademie. Tato škola byla pouze pro muže, bez ohledu na jejich věk. Muži zde žili společně a měli společná studia i pokladnu. Učili se politiku, matematiku, geometrii a filosofii, později také gymnastiku, múziku, aritmetiku a astronomii. Mezi nejvýznamnější žáky této školy patřil Aristoteles. Svou filozofii výchovy sepsal Platón do dvou rozsáhlých dialogů nazvaných „Ústava“ a „Zákony“, ve kterých nabádá, formou dialogu, k vybudování ideální společenské soustavy a státního zřízení prostého nedokonalosti.²⁵ Platón rozlišoval společnost do tří vrstev, na řemeslníky a rolníky (základní třída), strážce (střední třída) a filosofy (nejvyšší třída). Výchovou základní třídy se nezabýval, ale zaměřoval se na strážce a filosofy, kteří by, podle něj, měli být vychováváni ke statečnosti, fyzické zdatnosti a logickému uvažování. V průběhu svého bádání došel k závěru, že jednotná výchova by měla být pro obě pohlaví, protože i ženy mohou být statečné a nadané. Platón vnímal ženy jako plnohodnotné občany, a tak, dle Reidové (2012), umožnil jejich vzdělávání v gymnasiích, i když byly stále považovány za „ty slabší“.²⁶ Podle Platóna bylo důležité, aby se muži vzdělávali již od dětství, protože ty činnosti, které budou dělat pravidelně od dětství, budou poté pravidelně a s chutí vykonávat také v dospělosti.²⁷ Toto tvrzení souvisí s náboženstvím, které Platón uznával. Dle jeho mínění bylo důležité, aby rodiče dětí, jako důležití mravní činitelé, vzhlíželi k Bohu.²⁸

Z jeho myšlenek vyplývá, že základem výchovy by mělo být přivedení muže k lásce k tomu, co bude muset v budoucnu povinně vykonávat. Platón také kritizoval nelidskost otrokářského systému a navrhl časový rozvrh organizace vzdělání, kde počítá s předškolní výchovou a končí u vládců v jejich 50 letech věku. Dodnes platí Platónova

²⁵ Svoboda, L., 1973. *Encyklopedie antiky*, s. 473.

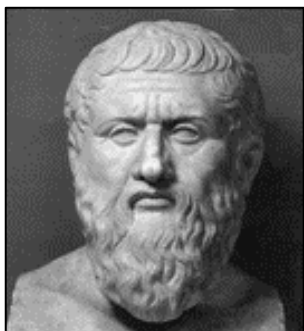
²⁶ Reid, H. L., 2012. *Introduction to the Philosophy of Sport*, s. 451

²⁷ Platón, 1997. *Zákony*, s. 29.

²⁸ Platón, 1993. *Ústava*, s. 31.

myšlenka, že by se každá sociální reforma měla opírat o výchovu začínající od nejtútlejšího věku, kdy může působit na ještě tvárnou duši.²⁹ Následující obrázek 3 zobrazuje portrét Platóna.

Obrázek 3 Platón

Zdroj: Antický svět, 2015. *Platón* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25840n-platon>.

2.4 Aristoteles

Aristoteles (384 – 322 př. n. l.) je považován za největšího myslitele starověku. Lze se domnívat, že je to z toho důvodu, že jeho vědecký systém platil až do středověku za vrchol lidského poznání. Aristoteles se dobře vyznal ve filosofii, fyzice, matematice, zoologii, botanice, v dějinách, přírodních vědách i v medicíně. Díky němu dosáhla řecká věda a filosofie nejvyššího rozvoje. V roce 336 př. n. l. založil v Athénách svou vlastní filosofickou školu zvanou Lykeion, což byla první vysoká škola spojující systematickou výuku s vědeckým výzkumem. Žáci měli ve škole kvalitní knihovnu a učební pomůcky, jako např. preparáty rostlin a živočichů.³⁰ Kádner dále dodává (1909), že Aristoteles kladl důraz na soulad výchovy s přírodou a s výchovným prostředím. Poprvé tak upozornil na význam vloh, díky čemuž začali později vychovatelé vycházet z jedinečnosti každé osobnosti. Jejich úkolem tak bylo tyto vlohy poznat, doplnit je a rozvinout.³¹ Aristoteles nesoúhlasil s členěním výchovy na sedmiletá období, ale zaměřoval se na postup přírody. I když byl Platónův žák, lišil se od něj v mnoha podstatných směrech. Své žáky učil zkoumat přírodu, člověka i společnost, přičemž důraz kladl na smyslovou zkušenost.

²⁹ Cipro, M., 2002. *Galerie světových pedagogů: encyklopedie Prameny výchovy*, s. 57.

³⁰ Kádner, O., 1909. *Dějiny pedagogiky*, s. 85.

³¹ Aristotelés, 1995. *O duši*, s. 19.

Svou výchovu tomu přizpůsoboval, až vytvořil stupňovitý výchovný systém, který již nezahrnoval povinnou vojenskou docházku. Aristoteles odsuzoval spartský systém výchovy, protože, dle jeho názorů, musí být ve cvičení krása a nikoli strach a divokost. Podle něj musí mladí muži ovládat, kromě gymnastiky, také psaní, čtení a hudbu.

Aristotelův výchovný systém byl založen na častém opakování, názorném vyučování a individuálním přístupu. Byl rozdělen následovně:

- 0 – 7 let
 - Výchova v rodině bez záměrného učení. Důležitá je tělesná péče, správná výživa, otužování, pohyb a hra. Důraz kladen na vypravování pohádek a bájí. Varování před unavováním dětí, před špatným příkladem a před pobytem dětí ve společnosti otroků.
- 7 – 14 let
 - Chlapci by měli začít navštěvovat státní školu. Vyučování pouze nutných užitečných věcí a gymnastiky, bez přetěžování a unavování organismu.
- 14 – 21 let
 - Rozumová výchova v nejvyšších vzdělávacích institucích, prováděna těžšími cviky a přísnou dietou.³²

Za největší Aristotelův přínos lze považovat vytvoření formální logiky, prvních zákonů logiky a popis logických kategorií, včetně učení o dělení pojmů, soudu, úsudku, definici a generalizaci. Aristoteles se stal také zakladatelem několika vědních disciplín, díky zkoumání živé hmoty a častému výkladu organické přírody.³³ Následující obrázek 4 zobrazuje portrét Aristotela.

³² Váňová, R., 1997. *Studijní texty k dějinám pedagogiky*, s. 9.

³³ Antický svět, 2015. *Aristoteles* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25832n-aristoteles>.

Obrázek 4 Aristoteles

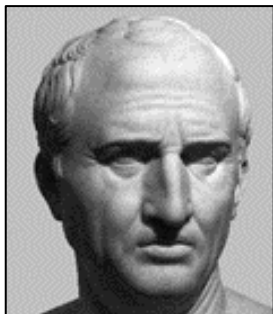
Zdroj: Antický svět, 2015. *Aristoteles* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25832n-aristoteles>.

2.5 Cicero

Cicero (106 – 43 př. n. l.), i když patřil k filosofům konce římské republiky, byl považován za největší osobnost antického řečnictví. Jeho přínos bylo možné spatřit také v literatuře a politice římského státu. Již od mládí jej řečnictví naplňovalo a jeho snem bylo stát se řečníkem. Vzhledem k výborným jazykovým znalostem a právníckému vzdělání, začal překládat řecké texty, jejichž malá část se nám zachovala dodnes. Cicero žil ve válečném období, a tak se také sám začal angažovat v soudních sporech. Svě řečnické schopnosti odjel později zdokonalit právě do Řecka, kde se setkával se všemi nejlepšími rétory té doby. Za symboly řečnictví jsou, díky Cicerovi, označovány ruka a hlava (v některých literaturách pouze jazyk).³⁴ Cicero psal především soudní a politické řeči, rétorické spisy a filosofické spisy, zaměřené na antické literární dějiny, na právo člověka a zajištění jeho šťastného života. Psal tedy převážně o věcech, které sám zažil. Ve svých názorech a postojích na život, válku a politiku, které dával vždy najevo, byl podporován mnoha úředníky, vojevůdci, soudci i republikány. Následující obrázek 5 zobrazuje portrét Cicera.

³⁴ Antický svět, 2015. *Cicero* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25860n-cicero>.

Obrázek 5 Cicero

Zdroj: Antický svět, 2015. *Cicero* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25860n-cicero>.

2.6 Epiktétos

Epiktétos (55 – 135 n. l.) byl řecký stoický filosof, který velkou část svého života strávil v Římě. Později se stal otrokem, který po propuštění obracel hlavní pozornost k etice a tvrdil, že štěstí spočívá ve vítězství rozumu a vůle, nikoli ve vítězství vášní. Jeho hlavními etickými normami bylo smíření se s osudem, víra v Božstvo, odmítnutí světských statků a porozumění a tolerance nedostatků ostatních. Stal se vlivným stoikem a součástí Stoické školy. Epiktétos svou filosofii nepsal, avšak zápis z jeho výroků pořídil jeho vlastní žák.³⁵ Epiktétos při vzdělávání svých žáků kladl důraz na četbu spisů starých stoiků, které se zaměřovaly na etiku a vedení dobrého života podle stoických představ. Svou školu přirovnával k nemocnici, do které se lidé přichází léčit ze svých neduhů, avšak nevědí, že štěstí spočívá ve vlastní ctnosti nikoli v bohatství nebo zdraví.³⁶ Epiktétos radil svým žákům, jak dosáhnout šťastného života. Vysvětloval jim, že se musí cvičit ve třech oblastech – v tom, po čem touží a naopak, co se jim protiví, v impulsech správného chování a v osvobození se od klamu a unáhlených soudů. Sám se odevzdával Bohům a osudu, přičemž tuto odevzdanost nazýval „žít v souladu s přirozeností“. Podle jeho myšlenek je život to, na čem opravdu záleží a to, co se děje teď. Život tak přirovnával jednou k divadelní hře, podruhé k zápasu nebo vojenské službě.³⁷ Následující obrázek 6 zobrazuje portrét Epiktéta.

³⁵ Stoikové, 1997. *Nová Akropolis: zrcadlo kultury*, s. 6.

³⁶ Epiktétos, 2017. *Rukojet': Rozpravy*, s. 30

³⁷ Tamtéž, s. 17.

Obrázek 6 Epiktétos

Zdroj: Wikipedie, 2020. *Epiktétos* [online] [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Epikt%C3%A9tos>.

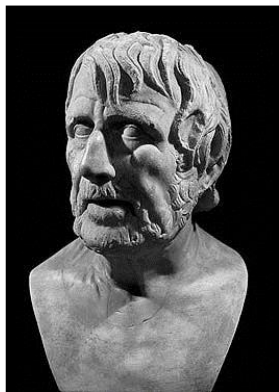
2.7 Seneca

Lucius Annaeus Seneca (4 př. n. l. – 65 n. l.) byl hlavním představitelem Mladší stoy, a také vychovatelem císaře Nerona. Byl považován za významného politika a významného stoického filosofa. Vzdělával se v Římě a byl velmi nadaný žák. Orientoval se v poezii, řečnictví, filosofii, fyzice i cizích kulturách. Jeho řečnictví, literární tvorba i filosofie byly založeny na stoicismu a zajistily mu obdiv římské společnosti. Vzhledem k tomu, že vychovával budoucího císaře Nerona, stal se také, při jeho zvolení, jedním z jeho dvojice nejbližších rádců, kteří spravovali říši bez Neronova vlivu. Právě na císařův pokyn, pro podezření z účasti na spiknutí, spáchal sebevraždu.³⁸ Ve svých dílech se zaměřoval především na mravní ponaučení. Těžištěm v jeho činnosti byla morální filosofie, ve které poukazoval na to, že majetek může být pro člověka důležitý, ale pouze do takové morální míry, aby se jej dokázal jednoduše vzdát. Základem všeho bylo, podle Senecy, bohaté vědění, znalost lidského srdce a hluboké myšlenky. Mnoho jeho názorů bylo totožných s názory křesťanů (např. rovnost všech lidí), a s názory Platóna a Epikúra. Jeho důstojné vystupování se nelíbilo senátu a dalším nepřátelům, kteří mu záviděli jeho moc a veliké jmění, které, paradoxně, on sám nepovažoval za životně důležité. Seneca napsal drobná filosofická pojednání a úvahy o příhodách denního života nebo o manželství, ale také tragédie s hlubokými

³⁸ Antický svět, 2015. *Seneca* [online] [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25850n-seneca>.

psychologickými prvky a geografická díla, především o Egyptě a Indii. Následující obrázek 7 zobrazuje portrét Senecy.

Obrázek 7 Seneca

Zdroj: Antický svět, 2015. *Seneca* [online] [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25850n-seneca>.

3 VÝCHOVNÝ SYSTÉM V ANTICKÉM ŘECKU

Počátky řecké vzdělanosti sahají až do třetího tisíciletí před Kristem. Za jejich největší přínos lze považovat vytvoření prvních systémů písma na evropském kontinentu a vznik vyspělých edukačních systémů. Mezi charakteristické rysy řecké výchovy lze řadit silnou tendenci k racionalismu, orientaci na praktické potřeby řeckých městských států a harmonický rozvoj tělesné i duchovní stránky člověka.³⁹ Výchova v Antickém Řecku (ve vrcholovém období prvního tisíciletí před Kristem) se vyznačovala svobodou a nezávislostí, avšak pouze pro svobodné občany. Otroci, nemajetné osoby a do jisté míry také ženy, byli z demokracie vyloučeni a na vzdělávání neměli nárok nebo jim vzdělání nebylo umožněno, kvůli nedostatku financí. Cílem řeckých výchovných systémů bylo především vychovat vlastence, kteří budou za svůj životní cíl považovat uspokojení, obranu a věrnost státu, přičemž budou dlouhodobě rozvíjet svůj intelekt, rozum a mysl. Tyto základní myšlenky byly z velké části zachovávány i ve vzniklých městských státech – Spartě a Athénách, avšak v obou z nich byly upraveny pro potřeby daného státu. Sparta se zaměřovala spíše na gymnastické vzdělání, tedy tělesný výcvik, naopak v Athénách se kladl důraz na múzické vzdělání.⁴⁰ Následující obrázek 8 zobrazuje území Antického Řecka, v rozdělení na největší městské státy – Spartu a Athény.

Obrázek 8 Území starověké Sparty a Athén

³⁹ Štverák, V., Kučera, Z., 1999. *Chrestomatie z dějin pedagogiky*, s. 81.

⁴⁰ Šimáně, M., 2015. *Výchova a vzdělávání v orientálních despociích a antice* [online] [cit. 2020-09-05]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/47359951-Vychova-a-vzdelavani-v-orientalnich-despociich-a-antice.html>.

Zdroj: No School, Homeschool, Cool School, 2018. *What Family Life Would You Want?* [online] [cit. 2020-06-28]. Dostupné z: <https://noschoolhomeschoolcoolschool.wordpress.com/2018/03/15/what-family-life-would-you-want/>.

3.1 Sparta

Sparta byl městský, zemědělský, a především aristokratický stát, nacházející se v jihovýchodní oblasti Peloponéskeho poloostrova, v kraji zvaném Lakonie. Téměř 90 % obyvatelstva tvořili státní otroci neboli heilóti, kteří byli státem přidělováni na pozemky šlechty, což byla, mimo jiné, nepatrná vládnoucí menšina. Otroci Sparty nebyli jejím soukromým majetkem, tudíž nemohli být prodáni ani propuštěni na svobodu. Mezi další obyvatele patřili perioikové neboli neplnoprávní obyvatelé, kteří se zabývali obchodem nebo řemeslnictvím. Tito obyvatelé neměli žádná politická práva. Mohli pouze vlastnit kus půdy nebo sloužit ve vojsku.⁴¹ Lze se domnívat, že potlačování vlivu rodiny na výchovu a spartský výchovný systém, byly hlavními příčinami vzniku tohoto vojenského státu, jehož muži znali především bolest a tělesné tresty. Děti vychovával stát. Ihned po narození byly všechny podrobeny lékařským prohlídkám, a po vyhodnocení, že se jedná o nemocné a slabé jedince, byli tito jedinci pohozeni dravé zvěři do propastí. Spartský stát se navenek prezentoval jako výchovný stát, jehož cílem bylo vychovat silné muže a ženy. Výchova zde byla věcí veřejnou, avšak elementární znalosti, jako čtení, psaní a počítání, byly probírány pouze okrajově. Z řecké literatury se děti seznamovaly především s Homérovými básněmi a Ezopovými bajkami. Učily se zpívat a tančit, avšak tanec byl pěstován spíše jako prostředek pro podnícení odvahy a bojovnosti. Důraz byl kladen na tělesný a vojenský výcvik, otužování a přemáhání bolesti, únavy i hladu. Děti byly do svých sedmi let vychovávány v rodině, poté šly do státního ústavu. Chlapci byli až do svých 18 let rozvíjeni v tělesné a vojenské výchově, a v tomto období byli také podrobováni tvrdým tělesným trestům, kdy museli bolest snášet bez jakéhokoliv hlesnutí. Aby se tito chlapci naučili zabíjet, byly pořádány noční krvavé štvance na otroky, zvané „Kryptie“.⁴² Zřejmě proto také ve Spartě neustále hrozilo povstání otroků, kteří se bouřili zavedeným štvancím a jejich bezvýznamnou existencí ve státě. Tím, že otroci tvořili převážnou většinu obyvatel, žila Sparta v neustálé vojenské pohotovosti. Mezi 18 a 20

⁴¹ Medynskij, G. A., 1950. *Marja: Roman*, s. 16.

⁴² Tamtéž, s. 18.

rokem probíhal systematický vojenský výcvik mužů, tzv. „Efébie“. Poté byla 10 let povinná vojenská služba, po jejímž absolvování se muži stali plnoprávními občany, kteří si mohli založit rodinu. Až do jejich 60 let věku však pro ně platila povinnost vojenské služby. Dívky se také podrobovaly vojenské a tělesné výchově, avšak ne v takové míře, jako chlapci. U dívek bylo cílem připravit je na obranu města v případě, kdy by došlo k válce, a muži by odešli do boje. Důvodem byla také snaha podpořit rození zdravých dětí.⁴³ Tuto výchovnou soustavu vytvořil v 8. století př. n. l. Lykúrgos⁴⁴, svými zákony. I když byla spartská výchova tvrdá a krutá, a výchova jednostranná, měla své výhody. Za zřejmě největší výhodu lze považovat fakt, že spartané preferovali sociální cíle nad vlastními cíli. Spartští muži a ženy jednali vždy tak, aby na prvním místě zajistili blaho státu a jednali především v jeho prospěch, na úkor svých osobních přání.⁴⁵ Dá se také říci, že Spartané považovali výchovu za důležitou státní a společenskou funkci, i když se zaměřovali na výchovu tvrdou, bojovnou, a duševní vzdělání zanedbávali. Jejich cílem bylo vychovat ze všech zdravých a schopných mužů i žen své vlastence, kteří budou stát chránit, zastávat, rozvíjet a poslouchat.

3.2 Athény

Athény byly, dá se říci, vyspělejším státem, protože se zaměřovaly na obchodování se Středomořím, konkrétně s Malou Asií, Egyptem a Fénicií, a také jejich obyvatelé byli jinak složení. Kromě otroků, kteří tvořili 80 % obyvatel, a byli soukromým majetkem, tvořila sociální strukturu společnosti také rodová pozemková šlechta, finanční aristokracie a svobodní drobní řemeslníci, obchodníci a zemědělci. Athény byly bohatým obchodním centrem v kraji Attica. Jednalo se o zemědělský kraj plný sadařů, včelařů a chovatelů dobytka a drůbeže. Tím, že Athény měly svůj vlastní přístav Peiraieus, stávaly se postupně řemeslnickým a obchodním městem. V průběhu své existence, za dob vlády Perikla, dosáhly vrcholu své moci, ale také kultury, hospodářské úrovně a politického života. Na rozdíl od spartské výchovy se athénská výchova odlišovala typem škol, které zde byly soukromé. Stát měl pouze vrchní dozor a dohlížel na péči

⁴³ Medynskij, G. A., 1950. *Marja: Roman*, s. 18.

⁴⁴ Spartský zákonodárce, který převzal své zákony z Kréty a dal Spartanům jejich ústavu, která zasahovala do všech oblastí života ve Spartě (Löwe, G., Stoll, H. A., 2005. *ABC antiky: 2457 hesel: mytologie, dějiny, umění*, s. 56).

⁴⁵ Svoboda, L., 1973. *Encyklopedie antiky*, s. 582.

rodičů o výchovu a vzdělávání jejich dětí. V Athénách bylo vzdělávání zaměřeno také na vojenství a gymnastiku, avšak v malé míře. Důraz byl zde kladen především na múzickou výchovu, tedy na oblast hudby, básnictví, architektury a sochařství.⁴⁶ Vzdělání tedy bylo všestranné, ale ne pro všechny. Otroci školy nenavštěvovali vůbec a chudí chlapci se učili řemeslu doma, od svých rodičů. Athénský systém výchovy si tak mohli dovolit především chlapci z bohatých rodin. Cílem výchovy a vzdělávání byla tzv. kalokagathia neboli vychování ideálu krásy a dobra, a také syntéza tělesné, rozumové, mravní a estetické výchovy. Fyzická práce byla v Athénách považována svobodnými občany za nedůstojnou, která byla určena otrokům a chudému obyvatelstvu.⁴⁷ Do sedmi let byly děti, stejně jako ve Spartě, doma, pod dozorem chův a učených otroků. Dívky zůstaly doma i po sedmém roce věku, pod dozorem matky. Učily se vedení domácnosti, tanci, hudbě a zpěvu. Jejich rozumová výchova a vzdělávání byly podceňovány. Dívky i chlapci do svých sedmi let hráli hry s kostkami či míčem, učili se lepení, vyřezávání, vystřihování, četli pohádky a mýty a získávali základy pravidel slušného chování. Po sedmém roce věku nastoupili chlapci do soukromých škol, do kterých je doprovázel otrok („paidagogos“). Do 14 let studovali chlapci v různých školách, které navštěvovali současně nebo postupně. Jednalo se o školu gramatistů, kde se učili číst, psát a počítat, a následně o školu kitharistů, kde byla vyučována hudba, zpěv a hra na hudební nástroj. Co se týče čtení, používány byly zejména Homérské eposy, které učitel žákům předčítal a oni se je učili nazpaměť. Tím využívaly maximálně svou sluchovou paměť. Aby se děti naučily lépe číst, používaly slabikáře s oddělenými slovy. Při psaní obtahovaly děti písmenka, která na navoskovanou tabulku napsal učitel, aby si tak lépe zapamatovaly jejich tvary. Jednotlivé tabulky šlo, pomocí šňůrek nebo řemínek, spojit dohromady, a vytvořit tak pomyslnou knihu. Děti neměly k dispozici stoly, protože tabulky byly dostatečně tvrdé, a tak si je pokládaly na kolena. Co se týče počítání, učily se děti pouze základní početní úkony, jako sčítání, odečítání, násobení a dělení, ke kterým používaly prsty, případně počítací kostky či počítadlo. Vzhledem k tomu, že Řekové neznali číslo „nula“, bylo pro děti velmi obtížné počítat do více než deseti. Řecké číslice se označovaly písmeny řecké abecedy.⁴⁸

⁴⁶ Jůva, V., 2003. *Stručné dějiny pedagogiky*, s. 14.

⁴⁷ Medynskij, G. A., 1950. *Marja: Roman*, s. 20.

⁴⁸ Tamtéž, s. 23.

Mezi 14. a 15. rokem věku se výchova zaměřovala na systematickou tělesnou výchovu, zápas a gymnastiku. Obsahem této výchovy byl pětiboj, který zahrnoval zápas, běh, skok a vrh diskem a kopím, případně plavání. Poté, do 18 let, byli chlapci a muži připravováni pro výkon funkce ve státních úřadech. Účastnili se politických, literárních a filosofických besed, stýkali se s předními občany, čímž zlepšovali své vybrané chování a důraz byl kladen na řečnictví, který byl vnímán jako jeden z předpokladů pro výkon politické činnosti a ovlivňování mas. Vojenská služba trvala v Athénách pouze 2 roky, mezi 18. a 20. rokem života. V prvním roce byla vojenská služba zaměřena na výcvik ve zbraní, ve druhém roce na službu v pohraničních posádkách. Muži museli skládat přísahu věrnosti státním zákonům a poslušnosti svým vládcům. V průběhu vojenské služby se také dále vzdělávali a účastnili se veřejných slavností a divadelních představení. Po ukončení vojenské služby se stali plnoprávními občany.⁴⁹ Organizaci athénské výchovy vytvořil v 6. století př. n. l. Solón, antický řecký básník a zákonodárce v Athénách, který byl řazen k sedmi největším mudrcům Řecka.⁵⁰ Cílem athénské výchovy bylo rozvíjet individualitu každého svobodného člověka a vychovat fyzicky, rozumově a mravně zkušené občany. Za negativa athénské výchovy lze považovat tělesné tresty v podobě bití rákoskou nebo v podobě psané formy trestů, a také silné omezování vzdělávání dívek.

⁴⁹ Kádner, O., 1909. *Dějiny pedagogiky*, s. 71.

⁵⁰ Plútarchos, 2007. *Životopisy slavných Řeků a Římanů*, s. 159.

4 DRUHY ŠKOL V ANTICKÉM ŘECKU

První školy v Antickém Řecku vznikly až v důsledku příchodu řeckých otroků do země, po jejím dobytí, zhruba v 6. století př. n. l., kdy lidé již byli ušetřeni těžké práce a mohli se věnovat teoretickému myšlení. Vznikl tak školní systém, který se skládal nejprve ze škol elementárních, poté z gramatických a nakonec řečnických. V začátcích bylo vzdělání umožněno zejména svobodným občanům, takže otroci na vzdělání neměli nárok. V řeckých městských státech uměli všichni svobodní občané číst, psát a počítat. Tyto vlastnosti potřebovali zejména svobodní Řekové ke svému zaměstnání a k vykonávání veřejných úřadů. Potřeba vzdělání vedla ke vzniku soukromých škol a gymnázií. Řekové vnímali vzdělání především kvůli jeho kráse, nikoli užitečnosti. V Antickém Řecku byl velký důraz kladen na všestranné rozvíjení nejen ducha, ale také těla.⁵¹

Lze předpokládat, že záměr Řeků byl v tomto viditelný již od začátku. Na tělesnou výchovu kladli důraz právě proto, aby si z malých dětí a mladých osob vchovali potenciální budoucí vojáky. Toto potvrzují také autoři Štverák a Kučera (1999), kteří mezi charakteristické rysy řecké výchovy řadí orientaci na praktické potřeby řeckých městských států, silnou tendenci k racionalismu a harmonický rozvoj tělesné i duchovní stránky člověka.⁵² Reidová (2012) dále dodává, že jedním z nejcennějších dědictví Antického Řecka je právě užívání tělesných cvičení ve výchově, jakožto prostředku k budování morálního charakteru.⁵³

V 1. století po Kristu, kdy v Římě vládl císař Vespasianus (69-76 n. l.), začali být učitelé placeni státem, přičemž prvním placeným rétozem byl Quintilianus (35 – 95 n. l.).⁵⁴ Evropská výchova má svou kolébku právě v Antickém Řecku, které svůj vzdělávací systém postupně vypracovalo k důležitým hodnotám, zaměřeným k povznesení člověka směrem k pravdě, kráse a dobru, a také k jeho společenskému uplatnění.⁵⁵

⁵¹ Skalková J., 2007. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*, s. 6.

⁵² Kučera, Z., Štverák, V., 1999. *Chrestomanie z dějin pedagogiky*, s. 108.

⁵³ Reid, H. L., 2012. *Introduction to the Philosophy of Sport*, s. 12.

⁵⁴ Jůva, V., 2003. *Stručné dějiny pedagogiky*, s. 28.

⁵⁵ Kučera, Z., Štverák, V., 1999. *Chrestomanie z dějin pedagogiky*, s. 109.

Řekové položili základ mnoha vědním oborům a řada jejich poznatků se používá dodnes. Následující tabulka 1 shrnuje významné řecké představitele a učence, jejichž názory, nápady a postupy jsou využívány i v moderní společnosti. Následující podkapitoly se budou dále zabývat jednotlivými druhy škol, které byly v Antickém Řecku zakládány.

Tabulka 1 Hlavní představitelé vědních oborů

Učenci	Rok	Obor	Poznatek
Archimédés	287 – 212 př. n. l.	fyzika	Archimédův zákon
Pythagoras	570 – 495 př. n. l.	matematika	Pythagorova věta
Eukleidés	323 – 285 př. n. l.	matematika	Teorie čísel a axiomy geometrie
Hippokrates	460 – 370 př. n. l.	lékařství	Hippokratova přísaha
Herodotos	484 – 425 př. n. l.	dějepis	„otec dějepisu“
Thukydidés	460 – 390 př. n. l.	dějepis	hledání přirozených příčin ve válkách

Zdroj: Kopeček, P., 2014. *Přehled světových dějin*, [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/8028782-Prehled-svetovych-dejin-pavel-kopecek.html>, vlastní zpracování.

4.1 Elementární školy

Elementární vzdělání ve školách bylo pro děti od 7 do 12 let věku. Učily se zde číst, psát, počítat, hrát různé hry a získávat znalosti o tzv. Zákonu 12 desek.⁵⁶ Elementární výchova byla zaměřena především na rozum a spočívala v předávání zkušeností získaných pozorováním přírodních a společenských jevů. Elementární školy vzdělávaly také děti chudých svobodných občanů. Z řecké literatury se děti seznamovaly především s Homérovými básněmi a Ezopovými bajkami. Učily se také zpěvu a tanci, a to především pro podnícení jejich odvahy a bojovnosti. Elementární výchovu vyzdvihoval například Aristoteles, který k elementárním prvkům výchovy přidal také výchovu mravní.⁵⁷ Cílem výchovy v elementárních školách byla, kromě psychické, také fyzická zdatnost, přičemž ke každému z účelů existovala zvláštní vzdělávací instituce. K tělesné přípravě sloužila tzv. bezplatná palestra neboli zápasnická škola, kde se chlapci učili

⁵⁶ Nejstarší zápis římského práva na 12 bronzových deskách. Desky obsahovaly základy procesního, dědického a rodinného práva, včetně základů práva trestního. Neodvolávají se na božský původ, ale jsou výsledkem vyjednávání a kompromisu. Zdroj: Livius, T., 1971. *Dějiny I*, s. 230.

⁵⁷ Štverák, V., Čadská, M., 1999. *Stručný průvodce dějinami pedagogiky*, s. 8.

plavat, běhat, skákat, zápasit, vrhat diskem a kopím. Naopak k psychické přípravě sloužilo čtení, psaní a počítání, dále hudba, zpěv, tanec a přednášení veršů.⁵⁸

4.2 Kynismus

Kynismus založil ve 4. století př. n. l. Antisthenés, žák Sokratův. Jednalo se o filosofickou školu, která trvala zhruba 1 000 let. Její název byl odvozen z řeckého slova „kyón“ (pes). Přívrženci této školy opovrhovali běžným životem i vymoženostmi civilizace, upřednostňovali skromnost, jednoduchost a schopnost vystačit si s minimem věcí. Za hlavní motto Kynismu lze považovat Sokratův výrok „*Na světě je tolik věcí, které nepotřebuji!*“⁵⁹ Zakladatel Antisthenés vycházel ze Sokratova požadavku skromnosti a střídmosti, což také ve škole učil. Zdůrazňoval, že skutečné štěstí nespočívá ve vnějších věcech, ani nezávisí na náhodných a pomíjivých věcech, ale závisí na návratu k přírodě. Do pozadí dával materiální luxus, politickou moc, nadbytečné materiální potřeby, a částečně také kulturu. Kynismus ovlivnil později také stoicismus a velký vliv měl na poustevnictví a střídmy klášterní život. Významná byla kynická energická rétorika a pohotová argumentace.⁶⁰ Tou proslul navazující žák v této řadě, Díogenés ze Sinópe. Tento Antisthenésův žák byl ovšem zastáncem tzv. radikálního kynismu, kdy proslulými činy či výroky kritizuje společnost ve své rozmařilosti a relativizuje etické zvyklosti. V duchu výše uvedeného Sokratova výroku zahodil prý Diogenés svou jedinou misku na vodu, když i pes se při pití vody obejde bez misky.

4.3 Vyšší školy gramatické

Vyšší školy gramatické se začaly rozvíjet od 5. století př. n. l., kdy se začala rozvíjet současně také literatura, řečnictví, umění, věda a kultura. Určené byly pro děti od 12 do 16 let věku. Vyučovali zde tzv. grammatici (litterati) neboli synové svobodných občanů, a to literaturu, hudbu, základy filozofie, geometrii a astronomii. Tělesná výchova nebyla považována za důležitou. Také v gramatických školách byly děti vychovávány pro potřeby státní správy. Později byly gramatické školy rozděleny na latinské a řecké ústavy,

⁵⁸ Kádner, O., 1909. *Dějiny pedagogiky*, s. 72.

⁵⁹ Laertios, D., 1964. *O životě a učení slavných filosofů*, s. 106.

⁶⁰ Tretera, I., 2002. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*, s. 28.

a začaly vznikat školy odborné, zaměřené na medicínu, právo, architekturu a inženýrství.⁶¹ Cipro (2002) se domnívá, že gramatické školy nabyly na významu především díky tomu, že vyzdvihovaly na první místo člověka a jeho potřeby, čímž připravovaly půdu humanistickému myšlení.⁶² Zřejmě z těchto důvodů došlo také k rozšíření a doplnění stávajícího systému výchovy následujícím způsobem:

- intelektuální vzdělání zastiňovalo gymnastiku,
- rušila se harmonie tělesného a duševního vzdělání,
- do vzdělávacího obsahu byla zařazena geometrie, aritmetika, hra na nové hudební nástroje, didaktická poezie a literatura po stránce gramatické a rétorické.

Gramatické, a následně také rétorické školy, měly praktický ráz, s cílem připravit žáka na jeho politickou kariéru řečníka. Tyto školy daly později základ studiu na středověkých univerzitách.⁶³

4.4 Rétorické školy

Rétoriku vytvořili v 5. století př. n. l. starořeční myslitelé, tzv. sofisté, kteří učili filozofii, přírodovědu, astronomii a práva. Sofisté jako poutníci křižovali svět a snažili se své vědění předávat dál formou přednášek veřejnosti, za které vybírali poplatek. Náplň přednášek nebyla žádnou metodou nijak systematizována, sofisté přednášeli o všech možných tématech (například o politice, vědět, etice apod.) s důrazem na individualitu člověka se všemi jejími přednostmi, slabostmi a potřebami. V tomto kontextu jejich přednášky o právu, státu a morálce byly postaveny na principech a myšlenkách demokracie vycházející z potřeb jednotlivce. Jejich ideálem vzdělání byl tedy člověk alespoň se základním přehledem nad co nejvíce aspekty a tématy, které se jedince či celé společnosti týkají. Mezi nejvýraznější pilíře jejich učení patřilo sedm disciplín (gramatika, dialektika, rétorika, aritmetika, geometrie, astronomie a hudba) které byly později inspirací pro „sedm svobodných umění“ středověkých univerzit.⁶⁴

⁶¹ Štverák, V., Čadská, M., 1999. *Stručný průvodce dějinami pedagogiky*, s. 10.

⁶² Cipro, M., 2002. *Galerie světových pedagogů: encyklopedie Prameny výchovy*, s. 21.

⁶³ Tamtéž, s. 112.

⁶⁴ Reble, A., 1995 *Dějiny pedagogiky*, s. 21

V rétorských školách se, stejně jako ve školách gramatických, vychovávali úředníci pro potřeby státní správy. Hlavním cílem rétorských škol bylo připravit řečníka, tedy vzdělaného a aktivního politického činitele, který měl umět přesvědčovat, měl být výřečný a měl mít výborný psaný projev.⁶⁵ Mezi známé učitele rétorských škol patřil Platón, Aristoteles, Cicero, a později pak například Adolf Hitler. V rétorských školách se vyučovala řeč soudní, poradní a oslavná. Žáci, převážně muži, se teorii učili aplikovat do praxe, přípravou ve škole. K tomu jim sloužil návod s pěti kroky, který zahrnoval:

- 1) Inventio – nalezení látky či tématu řeči,
- 2) Dispositio – uspořádání a strukturalizace té látky,
- 3) Elocutio – nalezení výrazu a formy, v nichž bude řeč pronesena,
- 4) Memoria – zapamatování si připravené řeči, uložení si do paměti,
- 5) Actio – samotný přednes, výstup.⁶⁶

Proti Sofistům vystupoval filozof Sokrates, který za nejdůležitější považoval rozvoj mravní stránky osobnosti, namísto poznávání okolního světa a přírody.

4.5 Epikurejská škola

Epikureismus vznikl v období Helénismu (338 př. n. l. – 30 n. l.), kdy již byla řecká kultura známá po celém světě a řečtina byla úředním jazykem Řecka. Po celém řeckém území bylo možné nalézt řecké umění, filosofii, literaturu, matematiku, přírodovědu i školy. Právě ve školství nastala stabilizace, kdy do popředí vstupovaly otázky školské organizace. Epikureismus vyučoval sám představitel této školy – Epikúros (341 – 270 př. n. l.), který za nejvyšší dobro považoval blaženost, radost a štěstí, přičemž pod znakem blaženosti viděl stav umírněnosti, používání rozumu a vnímány ceny přátelství před hnaním se za požitky.⁶⁷ Epikúros vytvořil tzv. Epikúrovu Zahradu, což byla filosofická škola volnějšiho rázu, zaměřující se na logiku, filosofii, etiku a přírodu. Zájem o studium na této škole byl až nebývalý.⁶⁸ Lze se domnívat, že to bylo z důvodu volnosti ve

⁶⁵ Kučera, Z., Štverák, V., 1999. *Chrestomanie z dějin pedagogiky*, s. 110.

⁶⁶ Aristotelés, 2010. *Rétorika*, s. 18.

⁶⁷ Informační systém MU, 2014. *Dějiny filosofie II* [online] [cit. 2020-08-15]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps10/phil/web/indexEetika.html>.

⁶⁸ Cipro, M., 2002. *Galerie světových pedagogů: encyklopedie Prameny výchovy*, s. 115.

vyučování, kdy do výuky byly zapojeny smysly, a právě zmiňovaná logika. Teoretické poznatky byly ve velké míře aplikované do praxe, a žákům se tak probíraná látka vepsala lépe do paměti. Epikúros své žáky rád učil při práci nebo na procházce. Ke každému byl jemný a laskavý a domníval se, že není nic ušlechtilejšího než se oddat filosofii. Epikúros napsal zhruba 300 spisů, které spojovaly přírodu s etikou. Mezi jeho základní principy při vzdělávání a výchově patřil vyrovnaný stav lidského nitra, střízlivé myšlení, nepřítomnost bolesti těla a nepřítomnost duševního neklidu. Podle Epikúra bylo vhodné vyučovat ve školách fyziku, která může člověka zbavit strachu z pověr, protože na předvedených pokusech a prokázaných propočtech bude odhalena skutečná pravda týkající se dané věci nebo činnosti. Epikúros kladl důraz na dosažení právě již zmiňovaného stavu blaženosti, a to za pomoci duševní rozkoše, kterou považoval za daleko trvalejší než rozkoš tělesnou. K tomu měla sloužit logika, která postupně odhalovala pravdu a odváděla lidi od skepticismu, strachu, nedůvěry nebo zmatenosti.⁶⁹

4.6 Stoická škola

Stoická filosofická škola byla jednou z nevlivnějších, nejvšestrannějších a nejcharakterističtějších škol v době helénismu (334 – 324 př. n. l.). Vznikla v období, kdy se řecké panství a řecká kultura rozšířily také na ostatní národy východu.⁷⁰ Vzhledem k tomu, že se Řekové částečně dostali pod nadvládu Římanů, díky nadvládě makedonské říše, stahovali se do svého soukromí a přestali se aktivně účastnit na životě své obce. Lze předpokládat, že zde došlo k zásadnímu uvědomění filosofů, kteří za svůj úkol začali považovat poskytování útěchy a rad, jak dosáhnout osobního štěstí, jak žít mravně, hodnotně a smysluplně. Také proto Stoickou školu založili tzv. Stoikové neboli morální teoretici a praktičtí filosofové, pro které byla vrcholem celé filosofie etika. Svou výuku směřovali k teoriím poznání, ke gramatice, stylistice a formální logice. Předmětem tehdejší fyziky (dnešní fyzika) byla příroda, která v sobě, podle stoiků, zahrnuje fyzikální svět i živé bytosti, jako jsou božské bytosti, lidé a jiní živočichové.⁷¹ Podle Longa (2003) vytvořili stoikové tři tematické oddíly – logiku, fyziku a etiku, jako metodologickou

⁶⁹ Informační systém MU, 2014. *Dějiny filosofie II* [online] [cit. 2020-08-15]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps10/phil/web/indexEetika.html>.

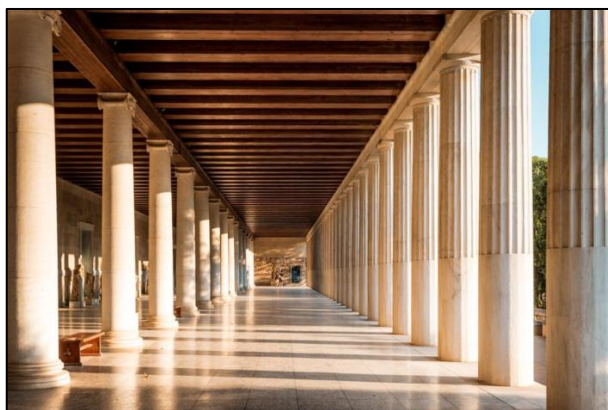
⁷⁰ Tretera, I., 2002. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*, s. 106-108.

⁷¹ Srov. Long, A. A., 2003. *Hellénistická filosofie*, s. 152-153.

zásadu, kterou je potřeba vnímat propojeně a nikoli samostatně.⁷² Stoická škola byla nejprve čistě racionální, zaměřena pouze na řecké myšlení, avšak postupem času zahrnovala i prvky iracionální – magii, východní mystiku a orientální náboženské kultury propojené s řeckým božstvem. Stoikové navazovali především na Hérakleita a Aristotela.⁷³

Název školy je odvozen od jedné veřejné budovy v Athénách, která nese název „Stoa poikilé“. Právě ve sloupové síni zmiňované budovy založil Zenón z Kitia (340 – 260 př. n. l.) vlastní filosofickou školu. Ve výuce uplatňoval zásadu oproštěnosti a odmítání bohatství.⁷⁴ Tato zásada byla označována za starší stoyu, přičemž dále existovala stoya střední a mladší. Představitelé mladší stoy měli následně velký význam při formování evropského myšlení, zejména křesťanského, renesančního a novověkého.⁷⁵ Jejím hlavním představitelem byl Seneca, jak již bylo zmiňováno výše. Následující obrázek 9 zobrazuje sloupovou síň filosofické školy v Athénách.

Obrázek 9 Stoya

Zdroj: Bing.com, 2020. *Stoická škola* [online] [cit. 2020-07-31]. Dostupné z: https://www.bing.com/images/search?view=detailV2&ccid=mbADVzJt&id=69469DB53032678F2BC9E781B638D3807C8335E2&thid=OIP.mbADVzJtIM0hUsT_XO-GlQHaE7&mediaurl=https%3A%2F%2Fi.pinimg.com%2Foriginals%2F8f%2F29%2Fef%2F8f29ef455b89a908815d74da5aad26ff.jpg&exph=533&expw=800&q=stoick%c3%a1+%c5%a1kola&simid=608042110851484190&ck=4F31C3F3B7E64D259D43C0A226E9C375&selectedindex=7&form=IRPRST&ajaxhist=0&pivotparams=insightsToken%3Dccid_0HS7DQK1*cp_8638DE6E4E33E4A3FB07CBC46A1BB341*mid_398B527DBD1230398BBBCE712999E446FE279979*simid_608025016851105072*thid_OIP.0HS7DQKIXCmrIMq5U!_88!_QHaEK&vt=0&eim=1,6&sim=11&iss=VSI.

⁷² Srov. Long, A. A., 2003. *Hellénistická filosofie*, s. 153.

⁷³ Tretera, I., 2002. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*, s. 107.

⁷⁴ Störig, H. J., 2000. *Malé dějiny filosofie*, s. 142-143.

⁷⁵ Tretera, I., 2002. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*, s. 109.

5 PŘÍSTUP K VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ VE 21. STOLETÍ

Moderní století sebou přináší nové poznatky v učení, přístupu k učení, vyučování i vzdělávání, a to nejen dětí, ale i dospělých osob. Právě vzděláváním dospělých se již ve 20. století začala naplno zabývat věda zvaná Andragogika, která má původ v USA, a rozvinuta byla do Německa, Švýcarska, a po roce 1989 také do České republiky. Jak uvádí Beneš (2008), pojem andragogika vznikl pravděpodobně později, než první organizované formy vzdělávání dospělých a poprvé jej použil německý vysokoškolský učitel Kapp, který vycházel z Platónových výchovných myšlenek. Hlavním úmyslem využívání andragogických metod ve školství bylo odlišit se od dřívějších, politicky zdiskreditovaných, metod a přístupů.⁷⁶

Pojem andragogika má dva významy. Jedná se o určitou nauku neboli doktrínu, která se snaží definovat správný přístup k učícímu se dospělému člověku. Druhá definice uvádí, že andragogika je synonymem k vědnímu oboru vzdělávání dospělých a zahrnuje veškeré myšlení o výchově, vzdělávání a učení se.⁷⁷ Jak uvádí Beneš (2008), samotný pojem „andragogika“ byl obdobně sestaven jako pojem „pedagogika“. V antickém Řecku byl za pedagoga považován člověk, který doprovázel chlapce do školy. Nejednalo se tedy o samotného vychovatele nebo učitele, ale otroka. Andragogika je v přeneseném slova smyslu také o doprovodu mužů (dospělých), při jejich cestě za vzděláním, poznáním a pochopením světa. Tato teorie vzdělávání dospělých zahrnuje jejich učení se, technologické postupy v učení, teorie metod vzdělávání, soubor technik, principů a předpokladů pro odvození metod výuky. Moderní výchova se snaží stanovit adekvátní podmínky pro potřeby každého jednotlivce i celé společnosti. Mezi zásadní záměry moderní výchovy patří:

- změna celkové orientace výchovy a školy,
- komplexní rozvoj osobnosti,
- zvýšená pozornost pro tělovýchovné, zdravotní a estetické aspekty,

⁷⁶ Beneš, M., 2008. *Andragogika*, s. 11.

⁷⁷ Tamtéž, s. 12.

- prohloubení morálních aspektů výchovy a školy,
- vyšší kontakt výchovy a školy se životem, společností, rodinou i přírodou,
- posílit úlohu hry při rozvoji každého jedince a potlačit tradiční učení,
- nahradit dosavadní školu učením školou tvůrčí,
- změnit metodiku výchovy apod.⁷⁸

Bertl (2019) shrnuje andragogiku jako specifickou odbornou disciplínu, která spojuje péči o lidský kapitál a potenciál s učením a vzděláváním.⁷⁹ V Evropě i USA se stále objevují pokusy o nový model školy, která by uplatňovala moderní principy vzdělávání a výchovy mladé generace. Například z alternativních škol se stávají pedagogické laboratoře, ve kterých se hledají, ověřují a aplikují postupy a výsledky moderní pedagogické teorie. Společným rysem nově vzniklých alternativních škol je především důraz na rozvoj samostatnosti a kreativity, na svobodu žáka i učitele, na využití netradičních a nestereotypních forem a metod vyučování. Na vysokých školách se také postupně budují pedagogická pracoviště, která mají nejen univerzitní směr, ale také směr technický, umělecký a zemědělský.⁸⁰ Velký význam je věnován mimoškolní oblasti, dětským organizacím a sdělovacím prostředkům. Základní proměna probíhá u škol všech stupňů, kdy vzniká široká síť soukromých a církevních škol a dochází k liberalizaci cílů, obsahu, forem i metod vzdělávání a výchovy. Co se týče České republiky, v roce 2001 zde byl schválen dokument zvaný „Bílá kniha“, jako ucelený systémový projekt, který spojuje východiska, záměry a rozvojové programy české vzdělávací soustavy. Ta je zaměřena na hospodářskou a politickou sféru, dále sféru kulturní a sociální. Důraz je kladen na předškolní, základní a střední vzdělávání, terciární vzdělávání i vzdělávání dospělých. Bílá kniha i další dokumenty, jako Rámcové vzdělávací programy apod., zdůrazňují úsilí o zajištění práva na hodnotné vzdělávání každého jedince, větší autonomii rozhodování v samostatných školách i uvolnění striktního určování počtu hodin. Řada problémů, jako nedostatek finančních prostředků, feminizace nebo neproporční věková skladba učitelského sboru, však nevytváří optimální prostředí pro jejich naplňování.⁸¹

⁷⁸ Jůva, V., 2003. *Stručné dějiny pedagogiky*, s. 108.

⁷⁹ Bertl, I., 2019. *Jak vzdělávat dospělé?: andragodidaktická doporučení pro vzdělávání dospělých*, s. 9.

⁸⁰ Jůva, V., 2003. *Stručné dějiny pedagogiky*, s. 110.

⁸¹ Tamtéž, s. 112.

Snahou Evropské unie je sjednotit vzdělávací soustavy členských států a vytvořit jednotný cíl ve vzdělávání, ke kterému budou tyto členské státy směřovat a snažit se jej naplňovat. Od roku 2012 tak existuje Evropský rámec kvalifikací (dále jen „EQF“), jako podpůrný nástroj vzdělávací politiky Evropské unie (dále jen „EU“). Tento nástroj se dotýká všeobecného i odborného vzdělávání, vzdělávání dospělých, odborné přípravy i vysokoškolského vzdělávání. Jednotlivé kvalifikace výuky nejsou srovnávány podle metod a postupů předávání informací, ale podle obsahu výuky a profilu vyučujícího.⁸² Lze předpokládat, že zavedení EQF umožňuje dospělým lidem lépe se uplatnit na trhu práce, protože mohou vycestovat za prací do jiného členského státu EU, kde se při vzdělávání dočkají stejně srovnatelných školských systémů, jako ve své rodné zemi. Jak dále uvádí Národní ústav odborného vzdělávání, zavedení EQF neslouží pouze ke srovnávání a sjednocení vzdělávání ve školách, ale také pro možnost absolvovat různé rekvalifikační kurzy a další formy vzdělávání dospělých osob.⁸³ Lze předpokládat, že tímto si mohou dospělé osoby zvyšovat svou úroveň kvalifikace v průběhu života.

Autoři Rabušic a Rabušicová (2008) se shodují v názoru, že samotné sebevzdělávání i vzdělávací proces jsou nejdůležitější prvky pro jedince i celou společnost. V moderní době nestačí mít pouze dokončené vzdělání, ale je nutné na sobě neustále pracovat. Právě u dospělých osob dochází často k demotivaci ke vzdělávání. Velkou roli zde hrají situační bariéry (nedostatek finančních zdrojů, nedostatek času, neefektivní doprava do práce a z práce), osobnostní bariéry (pokročilý věk, unavenost, nízké sebevědomí) a institucionální bariéry (nevyhovující programy ve vzdělávání, nevyhovující rozvrh).⁸⁴ Důležité je tedy zaměřit se na motivaci dospělých osob ke vzdělávání, umožnit jim lepší pracovní uplatnění, nabídnout vyšší mzdu a dosáhnout celkového zlepšení jejich životního statusu.

⁸² Národní ústav odborného vzdělávání, 2008. *O instituci* [online] [cit. 2020-07-31]. Dostupné z: www.nuov.cz.

⁸³ tamtéž

⁸⁴ Rabušicová, M., Rabušic, L., 2008. *Učíme se po celý život?: o vzdělávání dospělých v České republice*, s. 102.

5.1 J. A. Komenský

Jan Amos Komenský se narodil 28. 3. 1592 na jihovýchodní Moravě, v obci Nivnice u Uherského Brodu a zemřel v roce 1670 ve svých 78 letech. Za svůj život dokázal mnohé. Jeho názory a cíle výchovy jsou využívány dodnes, i když velkou část jeho mládí o něj rodina příliš nepečovala a, dá se říci, byl ve výchově až zanedbáván. Až po jeho odchodu za sestrou do Přerova začal navštěvovat latinskou školu a následně univerzity v Německu. V době svého studia začal pracovat na velkém slovníku „Poklad jazyka českého“ a na encyklopedii „Divadlo veškerenstva věcí“, které nedokončil. Ze studií v Německu se vrátil v roce 1614 a začal se učit na bratrské škole v Přerově. O dva roky později byl vysvěcen na kazatele, následně se oženil, avšak jako nekatolík byl po roce 1620 (po bitvě na Bílé hoře) pronásledován, a tak se musel skrývat. Pod vlivem tragických událostí, kdy mu zemřela manželka i dva synové, a jeho město Fulnek bylo vypáleno, stejně jako majetek i některé rukopisy, napsal první filozofický spis „Labyrint světa a ráj srdce“. V roce 1628 opustil svou vlast a odešel do polského Lešna, kde mohl žít bez přestupu na katolickou víru, což v jeho rodné zemi nebylo možné.

Právě v Polsku začal psát učebnice a připravoval plán na zlepšení organizace školství. Své učebnice dělil na teoretickou, didaktickou a praktickou část, která byla ve formě příruček pro rodiče a učitele. Mnoho svých děl přepracoval také do latiny. Téměř veškerá jeho díla byla pedagogického směru, řešily se zde otázky cílů výchovy, metody a principy výchovy, a také organizační struktura školství. Komenský psal učebnice o přírodě a společnosti, ve svých dílech se snažil upoutat všechny čtenáře, od dětí po dospělé, kteří se mohou čtením vzdělávat. V roce 1632 dokončil dílo „Informatorium školy mateřské“, které bylo určeno rodičům, jako návod na výchovu dětí v předškolním období v rodině, tedy do jejich šesti let věku. Tento návod radil rodičům, jak mohou svým dětem pomáhat rozvíjet jejich rozumovou, tělesnou, mravní, náboženskou a pracovní stránku. Komenský zde zdůrazňoval okruhy, ve kterých by mělo být dítě vzdělané ještě před nástupem do školního zařízení. Podle něj byla důležitá fyzika, geografie, chronologie, historie, ekonomika, politika a optika. Dítě by mělo znát jména živelů, rostlin, stromů i živočichů, také znát rozdíly v tom, co živočichové dělají, čím se krmí apod.⁸⁵ Jan Amos Komenský

⁸⁵ Komenský, J. A., 1992. *Vševýchova: Pampaedia*, s. 62-63.

později také ve svých dílech nabádal k osvícení rozumu lidí, díky čemuž budou odstraněny války. Doporučoval, aby byla zavedena nová, umělá řeč, kterou se domluví všechny národy. Usiloval také o vzdělanost všech lidí, bez rozdílu pohlaví, finanční gramotnosti, země původu apod., k čemuž bylo potřeba vytvořit univerzální školy a univerzální knihy. V roce 1650 dokončil spis „Škola vševědná“, ve kterém vypracoval plán na založení sedmileté pansofické školy.⁸⁶

Dá se říci, že všemi svými díly se Komenský snažil zorganizovat výuku a vzdělání dětí i dospělých. Zaměřoval se na člověka jako celek, na individualitu každého učence, jeho potřeby rozvoje i odpočinku. Díla Komenského jsou psána tak, aby je pochopilo co nejširší spektrum osob. Vzorem pro moderní učebnice se stalo dílo „Svět v obrazech“ neboli „Orbis sensualium pictus“, které Komenský napsal v roce 1658. Toto dílo bylo považováno za první obrázkovou učebnici (s celkem 150 obrázky), která dodržovala Komenského zásadu, že člověk nemůže rozumět tomu, co neprojde jeho smysly.⁸⁷ Mezi cíle výchovy a vzdělávání, které Komenský považoval za nejdůležitější, patřily:

- 1) poznat sebe a svět -> vzdělávat se ve vědách, uměních a řemeslech,
- 2) ovládnout sebe -> mravní výchova,
- 3) povznést se k Bohu -> náboženská výchova.⁸⁸

Lze říci, že při stanovování výchovných a vzdělávacích cílů upřednostňoval Komenský náboženské hledisko, ale velký důraz kladl také na mravní výchovu. Za nejdůležitější považoval předškolní výchovu, na jejíž důležitost upozorňoval ještě před Komenským také Platón, který kladl důraz na dialogický charakter výchovného procesu, tedy uznával, do jisté míry, partnerství mezi žákem a učitelem. Sám Komenský v mravní výchově vycházel ze čtyř Platónových ctností – moudrost, sebeovládání, uměřenost a spravedlnost. Důraz kladl na kázeň a odmítal tělesné tresty za neznalost. Podle Komenského bylo možné použít mírný tělesný trest pouze při porušení kázně. Školní výchova by měla být tzv. „dílna lidskosti“, nikoli „mučírna ducha“. Podle Komenského

⁸⁶ Komenský, J. A., 1992. *Vševýchova: Pampaedia*, s. 69.

⁸⁷ Tamtéž, s. 73.

⁸⁸ Komenský, J. A., 1973. *Jan Amos Komenský: studie s ukázkami z díla*, s. 71.

jsou si všichni lidé před Bohem rovni, a tak mají všichni stejné právo na vzdělání. Jeho myšlenky zajištění univerzálního vzdělání se opíraly o tři pilíře:

- vzdělání pro všechny,
- vzdělání ve všem,
- vzdělání všestranné.⁸⁹

Komenského názory na vzdělávání byly částečně ovlivněny také názory řečníka a právníka jménem Marcus Fabius Quintilianus (35 – 95 n. l.), který vedl rétorickou školu v Římě a sepsal spis „Dvanáct knih o výchově řečníka“. Tento spis byl považován za první systematickou didaktiku, ve které je zdůrazňována důležitost úlohy školní výchovy, oproti výchově soukromých vychovatelů. Podle Quintiliana je člověk tvárný zejména v mladém věku, a tak je potřeba individualitu každého žáka rozvíjet hlubokým vzděláváním již před sedmým rokem věku, a to střídavě s odpočinkem a hrou.⁹⁰ Jan Amos Komenský vytvořil pro školské organizace základní didaktické zásady a principy, které zahrnovaly zásadu názornosti, jako zlaté pravidlo vyučování, zásadu systematickosti a soustavnosti, zásadu aktivity, trvalosti a přirozenosti. Jeho myšlenky jsou pro dnešní moderní dobu zdrojem inspirací a poučení. Podle něj by vzdělání mělo být završeno cestováním a zároveň by člověk neměl zapomínat na to, že vzdělávání a výchova nikdy nekončí. Komenský také poprvé stanovil pojem „školní rok“ a „školní prázdniny“. Pro školské organizace vytvořil čtyři šestileté stupně:

- 1) od narození do 6 let
 - výchova probíhá doma, v každém domě.
- 2) Od 6 let do 12 let
 - Děti navštěvují školu obecnou, která je v každé obci, městě i vesnici. Obecná škola je pro všechny. Obsah vzdělání tvoří čtení, psaní, počítání, zpěv, ruční práce, náboženství a učení o přírodě a společnosti.
- 3) Od 12 let do 18 let

⁸⁹ Komenský, J. A., 1876. *Jan Amose Komenského drobnější spisy některé*, s. 54.

⁹⁰ Cipro, M., 1984. *Průvodce dějinami výchovy*, s. 74-75.

- Děti navštěvují školu latinskou, která je v každém městě. Vzdělání tvoří sedmero svobodných umění, přírodní vědy, zeměpis, dějepis, etika a jazyky (latina a řečtina).
- 4) Od 18 let do 24 let
- V každé zemi nebo provincii slouží ke vzdělávání akademie neboli vysoká škola, ve které se studuje bohosloví nebo právnické a lékařské oblasti vzdělání.⁹¹

⁹¹ Komenský, J. A., 1973. *Jan Amos Komenský: studie s ukázkami z díla*, s. 23.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část práce obsahuje charakteristiku jednotlivých výzkumných metod, cíl práce, výzkumné otázky a samotné šetření. Na konci této části budou vyhodnoceny výzkumné otázky a budou navržena doporučení pro praxi ve výchově a vzdělávání lidí v dnešní moderní společnosti.

6 METODY VÝZKUMU

Mezi použité odborné metody patří metoda deskripce a metoda komparace. Metoda deskripce je stěžejní metodou, protože nejprve popisuje přístupy k výchově a vzdělávání dospělých osob vybranými představiteli Antického Řecka, a následně tyto přístupy popisuje podle rozdělení Antického Řecka na jeho dvě významné městské části – Athény a Spartu, ve kterých byly pohledy na výchovu a vzdělávání poněkud rozdílné. Na základě této deskripce budou jednotlivé přístupy k výchově a vzdělávání porovnávány pomocí metody komparace, kdy budou hledány shody a jejich pozitiva i negativa pro výchovu člověka v Antickém Řecku. Následně budou tyto přístupy porovnávány s přístupy dnešní moderní společnosti 21. století. Po shrnutí výsledků šetření budou vyhodnoceny výzkumné otázky a stanoveny návrhy a doporučení pro výchovu, vzdělávání a rozvoj člověka v moderní společnosti, s ohledem k důrazům kladeným na tyto oblasti v Antickém Řecku.

7 CÍL PRÁCE

Cílem práce je analyzovat metody, hodnoty a cíle výchovy a vzdělávání dospělých osob v Antickém Řecku. K dosažení cíle práce byly stanoveny výzkumné otázky, uvedené níže, které budou vyhodnocovat použité odborné metody a hledat v nich odpovědi.

7.1 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky (dále jen „VO“) byly stanoveny takto:

- VO1: *„Jsou výchovné a vzdělávací metody a přístupy Antického Řecka v moderní společnosti, podle výběru autorů zabývajících se touto problematikou, považovány za logické a důležité?“*
- VO2: *„Které výchovné metody a přístupy ke vzdělávání dospělých jsou v dnešní moderní společnosti využívány?“*
- VO3: *„Který z antických představitelů metod a přístupů, pro vzdělávání dospělých, je největším vzorem pro dnešní moderní principy a přístupy k výchově a vzdělávání?“*
- VO4: *„Který vzdělávací přístup, nebo která vzdělávací metoda představitelů Antického Řecka, je současnými autory nejvíce kritizována?“*

8 DESKRIPTCE PŘÍSTUPŮ K VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH VYBRANÝMI PŘEDSTAVITELI ANTICKÉHO ŘECKA

Deskripcemi přístupů k výchově a vzdělávání dospělých osob v Antickém Řecku se ve velké míře zabývá Pierre Hadot, který analyzuje antickou filosofii jak z hlediska jejich největších představitelů, tak z hlediska vzniklých antických škol, a porovnává zjištěné skutečnosti s přístupy ke vzdělávání dnešní moderní společnosti. Nejprve je nutné shrnout hlavní myšlenky a principy výchovy jednotlivých významných představitelů Antického Řecká, z teoretické části.

Představitelé Antického Řecká na sebe, v určitých etapách, alespoň mírně navazovali. Dá se říci, že, počínaje Aristotelem, nabral princip výchovy a vzdělávání nový rozměr. Do dob Aristotela byly výchova a vzdělávání zaměřeny především na filosofii a lásku k Bohu, přičemž podstatou bylo soběstačné a samostatné vzdělávání v pravdě a dobru stávajícími zákony, v souladu s tradičními mravy a s řeckou civilizací. Lze konstatovat, že před Aristotelem se výchova a vzdělávání zaměřovaly především na děti a mládež, a až později na dospělé osoby, jejich znalosti, vědění, mravnost a potřeby. S příchodem Sokrata se výchova a vzdělávání soustředily především na filosofii, lásku k filosofii, nalézání dobra, lásku k Bohu a moudrost. Vzdělávání se zaměřovalo především na děti, které byly vzdělávány již od šesti let. Přednost měli především chlapci, a to z bohatých rodin. Chlapci z chudých rodin a dívky, neměli na vzdělání nárok. Ve školách se praktikovala různá duchovní cvičení, a před tím, než Aristoteles veřejně zkritizoval tvrdou spartskou výchovu, byly povinné také těžké sportovní aktivity a přísná disciplína. Každý žák byl veden k tomu, že jedná sám za sebe a s nikým nediskutuje. Základní metoda dialogu přišla až s nástupem filosofa Platóna, který se více zaměřoval na matematiku, vědecké bádání a etiku. Například kynici, včetně jeho představitele Antisthenése upřednostňovali učení lidí podle přirozenosti, používali gesta a ve velké míře se vyhýbali teorii. Svou výuku zakládali na tom, že školy nejsou, jako instituce, pro učení důležité, protože představují určitý zbytečný přepych a výtěžek společnosti, které zbavují člověka nezávislosti. Podle Antisthenése člověk k učení nepotřebuje lavice, židle, knihy, ale přirozené prostředí, ve kterém se bude učit poznávat sám sebe a život

kolem sebe. Kynici odmítali koncepci slučitelnosti zákonů přírody a společnosti. Podle jejich zásad by se lidé měli především učit snášet hlad, žízeň a nepřízně počasí. Jen tím se může člověk naučit být soběstačný, odolný, samostatný a zaměřený na smyslové poznání, které mu pomůže vnímat přírodu v souvislosti se svým vlastním já. S příchodem Platóna se výchova a vzdělávání zaměřovaly také více na dospělé osoby, které byly, právě díky dialogu, připravovány pro budoucí život, ve kterém budou podrobováni autoritám, budou překonávat vlastní úhel pohledu, hledat pravdu a umět se vžít do postoje druhého člověka. Hadot uvádí, že cílem dialogu nebylo informovat člověka, ale formovat jej pro politický život.⁹² Až s Aristotelem se výchova a vzdělávání začaly ubírat směrem logiky, kdy pomocí matematických zákonů a zákonů fyziky nacházeli žáci souvislosti mezi teoretickou a praktickou výukou. Vzdělávání se zaměřovalo více na čtení, psaní, hudbu a přírodu. Pomocí nově vytvořeného výchovného systému se výuka často opakovala a názorně vyučovala. Žákům byl umožněn individuální přístup a výchova byla oprostěna od léta zavedeného spartského výchovného systému, který byl, dle Aristotela, divoký a plný strachu. Hadot uvádí, že Aristoteles neuvažoval jakýmsi moderním způsobem, ale snažil se pouze teoretické poznatky aplikovat do praxe, za pomoci rozumu, což jeho předchůdci nedělali.⁹³ Dá se říci, že filosofický způsob výuky zahrnoval tři prvky, a to existenciální volbu, filosofický diskurz a duchovní cvičení. Tímto se nejvíce řídili představitelé epikurejské filosofie a stoikové – Epikúros a Zenón. Právě Epikúros kladl důraz na používání rozumu a vnímání základních lidských hodnot, přičemž zdůrazňoval, že každý člověk vnímá lidské vlastnosti jinak, a každý také vidí jejich hodnoty v něčem jiném. Ve své škole, tzv. Zahradě, vyučoval filosofii a etiku pomocí logických uvažování a praktických experimentů. Používal také prvky přírody, čímž se snažil žáky zapojovat jejich smysly. Stoikové vytvořili logiku, fyziku a etiku, jako metodologickou zásadu, kterou je potřeba vnímat propojeně a nikoli samostatně. Snažili se, aby žáci školy uvažovali racionálně i iracionálně, tedy aby k logice a veškerému vědění připojovali také magii, mystiku a náboženství, orientované k Bohům Řecka. Hadot doplňuje, že především u Aristotela a Epikúra je nejvíce vidět tzv. teoretický diskurz o povaze přírody a jejího poznání, kdy pomocí praktických cvičení žáci mohli zdůvodňovat nastalé jevy a

⁹² Řiha R., 2016. *Duchovní cvičení P. Hadota* [online] [cit. 2020-09-15]. Dostupné z <https://docplayer.cz/27708675-Duchovni-cviceni-p-hadota.html>.

⁹³ tamtéž

utvrzovat se ve svých přesvědčeních, a to bez bolesti a utrpení, kterým se vyznačovala především spartská výchova.⁹⁴

Je zřejmé, že po Aristotelovi se výuka ubírala směrem logiky, řečnictví a znalosti jazyka. Důraz již nebyl kladen příliš na samotnou výchovu a vzdělávání, ale spíše na myšlení, mravnost, důstojnost a šťastný život. Řeční představitelé viděli smysl v poznávání cizího jazyka a rozvoji jazyka vlastního. Stále odmítali přisuzovat jakoukoli hodnotu statkům, majetku a bohatství. Dá se říci, že se následníci Aristotela ve výuce vraceli zpět k hodnotám, které uznával Sokrates. Ten kladl důraz především na morální výchovu, přičemž základy morálního chování, podle něj, nemusely být obsaženy v teoretických poznacích, nýbrž přímo v lidském chování.⁹⁵ Sokrates se snažil vyobrazovat každého člověka jako filosofa, který si je vědom vlastní nevědomosti, ale svým jednáním je na cestě k dosažení moudrosti. Nástupci Aristotela se již více zaměřovali na četbu, jejíž význam vzrostl právě díky Aristotelovi. Cicero, jako významný řečník, byl příkladem toho, že dospělý člověk se musí neustále v četbě i jazyce vzdělávat, aby dosahoval svých cílů a uměl se před ostatními obhájit. Dá se říci, že koncept filosofie jednotlivými představiteli Antického Řecka neprošel příliš významnou přeměnou. Dle mého názoru bylo velkým pozitivem to, že se většina představitelů Antického Řecka ve výuce zaměřovala na myšlení, vědění a moudrost. Z poznatků vyplývá, že se zpočátku jednotliví představitelé „předháněli“ v tom, která z uvedených teorií učení je nejvhodnější pro vzdělávání budoucí dospělé populace. Pokud opomineme důraz kladený na výchovu již od útlého věku, jednotliví představitelé se postupně zaměřovali na výuku politiky, rétoriky a četbu. Jejich společným cílem bylo, po mnohá desetiletí, dosažení osobního štěstí a bohatého vědění, které ve finále povede k blahu celého lidstva. Negativně lze hodnotit poměrně častou odtrženost výuky od reality a rezignaci antických představitelů na problémy reálného světa. Ve školách se téměř vůbec nevyučovala historie válek, jejich vznik, důvod vzniku apod. Žáci nebyli připraveni čelit ekonomickým ani válečným hrozbám. Veškerá výuka byla vždy zaměřena pouze na soužití s přírodou a Bohem. Nevýhodu lze spatřit také v tom, že mnoho let nemohli žáci svým učitelům pokládat dotazy nebo diskutovat o daných problematikách.

⁹⁴ Říha R., 2016. *Duchovní cvičení P. Hadota* [online] [cit. 2020-09-15].

⁹⁵ tamtéž

9 DESKRIPTIVE PŘÍSTUPŮ K VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH PODLE ROZDĚLENÍ ANTICKÉHO ŘECKA

Jak tvrdí Hadot, Antické školy se v dějinách staly experimentálními laboratořemi, jejichž výsledkem jsou praktiky nezávislé na diskurzu. Na místě je tedy otázka, zda zde nedochází k přecenění této nezávislosti. Hadot dále neuvádí, jaký smysl měly zmiňované praktiky a proč jim relativizovaný diskurz nedokázal poskytnout oporu, nebo jaký smysl měla tzv. novoplatónská tělesná očista, když nakonec nesloužila pro stanovený cíl – sjednotit se s Bohem. Lze se domnívat, že prováděná duchovní cvičení se stala pomyslnými libovolnými technikami, pomocí kterých člověk lépe snášel svou skepsi. Zjednodušeně lze říci, že výchova a vzdělávání v Antickém Řecku byly zaměřeny na přísnou a tvrdou výchovu jak po fyzické, tak psychické stránce. Nátlak byl vyvíjen nejen na malé děti, které musely být s rodiči, obvykle do 7 let doma, i když ty zřejmě žádný nátlak a starosti nepocítovaly, ale také na rodiče, kteří se s dětmi museli učit. Velkou nevýhodou lze spatřovat v nemožnosti plnění školní docházky z důvodu jiného pohlaví a zařazení rodiny do sociálně slabé skupiny. Tímto byly rodiny znevýhodňovány. Rodiče nemohli pracovat společně, protože jeden z nich se vždy musel starat o děti, vychovávat je a učit. Druhý rodič, muž, musel pracovat pro stát, avšak až po absolvování povinné vojenské služby. Ta trvala ve Spartě 10 let a další 2 roky jí předcházela systematický vojenský výcvik. Velkou nevýhodou zde měli muži, kteří do té doby neměli žádnou rodinu, protože neznali základní lidské hodnoty (láska, přátelství, něha, spolupráce apod.) a neměli pevnou oporu rodiny. Spartští muži byli vychováváni především k boji, kvůli zajištění ochrany státu. Cílem výchovy a vzdělávání dospělých osob ve Spartě byla bojovnost a vlastenectví, které se projevovalo v preferování sociálních cílů a zajišťování blaha státu. Vlastní cíle spartských mužů byly potlačovány, stejně jako duševní vzdělávání. Do jisté míry lze tento výchovný systém hodnotit jako kladný, ve srovnání s dnešním systémem hodnot, protože ve Spartě bylo mnoho vlastenců, kterým záleželo na blahu celé země. Spartští muži byli ochránci státu, byli poslušní a záleželo jim na rozvoji státu. Athény se ubíraly podobným směrem, avšak bez tvrdých, krutých a mnohdy, dá se říci, nelidských praktik jako ve Spartě. Athény také usilovaly o výchování

poslušných obyvatel, kteří budou vlastenci této země. Jejich zájmy se snažily směřovat k obchodování a rozvoji řemesel.

Lze se domnívat, že ekonomická stabilita porovnávaných zemí hrála klíčovou roli v tom, jak se bude výchova a vzdělávání po desetiletí rozvíjet. Je možné, že pokud by se území Sparty nacházelo na území Athén a naopak, byly by také jejich výchovné a vzdělávací praktiky jiné. Vzhledem k tomu, že Athény byly vyspělejší zemí, mohly budovat soukromé školy, které se zaměřovaly na múzickou výchovu, hudbu, architekturu apod. Až v Athénách byla objevena krása mravní, rozumové a estetické výchovy. Ve školách byly používány různé pomůcky pro praktická cvičení. Athénští muži nebyli vychováni pro boj, ale pro výkon funkce ve státních úřadech. Učili se vybranému chování, uplatňovanému v tehdejší politické sféře, řečnictví a ovlivňování širokého okolí. Také zde měli povinnou vojenskou službu, trvala však pouze dva roky a jejím cílem bylo vychovat muže především pro možnost jejich uplatnění v pohraničních posádkách. Dá se říci, že v Athénách byly výchova a vzdělávání zaměřeny na individualitu každého svobodného člověka, kdežto ve Spartě byla tato individualita opomíjena a na schopnosti jiné, než bojovné, nebyl brán žádný zřetel. Za negativum Athénské výchovy lze považovat také silné omezování vzdělávání dívek a používání rákosky, jako formy tělesného trestu, který byl v antice pokládán za důležitý po mnoha desetiletí.

10 KOMPARACE PŘÍSTUPŮ K VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ V ANTICKÉM ŘECKU S PŘÍSTUPY MODERNÍ SPOLEČNOSTI 21. STOLETÍ

Co se týče komparace přístupů k výchově a vzdělávání v Antickém Řecku, s přístupy moderní společnosti 21. století, je vhodné opět zdůraznit myšlenky a postoje Hadota, který považoval za nutné prozkoumat znovu povahu Antické filosofie, protože, podle něj, byla hodnocena příliš široce, kdežto její hlavní charakter byl potlačován. Hadot poukazuje na zásadní rozpor mezi antickým chápáním filosofa a tím, jak pojem filosofie vnímá dnes moderní společnost nebo přinejmenším, jakou představu o antických filozofích a antické filosofii získávají studenti během systematického školního vzdělávání. „*Studenti obvykle nabývají dojmu, že všichni filosofové, o nichž se učí, usilovali jeden po druhém o to, zkonstruovat nový, zcela originální abstraktní systém, nabízející určitý výklad světa – anebo v případě současných filosofů se přinejmenším snažili přijít s novým konceptem jazyka. Z těchto teorií pak téměř ve všech systémech vyplývá i určité etické učení či kritika morálky, jež vyvozuje z obecných principů jisté důsledky pro jednotlivce i pro společnost, a vybízí tak k určité životní volbě, k jistému způsobu jednání. Otázka, zda se tato životní volba ukáže jako správná, je ovšem naprosto podružná a nijak nevstupuje do perspektivy filosofického uvažování.*“⁹⁶

Současná moderní společnost tedy představuje filosofii jako teoretickou základnu pro dnešní výchovu a moderní život. Dá se říci, že původní motivy antické filosofie z velké části zanikly. V současném vzdělávání nehraje téměř žádnou roli vzhlížení k Bohu, naopak, náboženství není s výchovou a vzděláváním nijak spojováno a mnohdy bývá také potlačováno, což může mít za následek, mimo jiné, také nemravné výchovné praktiky některých představitelů církve v zahraničních zemích. Z Antické filosofie byly zachovány, a jsou také stále brány v potaz, Sokratovy myšlenky. Jeho výchova a vzdělávání vedly lidstvo k tomu, aby nezapomínalo na klíčové životní momenty, jako je životní a existenciální volba, diskurz a duchovní cvičení. Člověk se pro filosofii, výchovu i vzdělání vědomě rozhoduje, vyjma povinné základní školní docházky. Jedná

⁹⁶ Hadot, P., 2017. *Co je antická filosofie?*, s. 3.

se vždy o odhodlání se k zásadnímu životnímu obratu, kdy se člověk snaží uskutečňovat své touhy stát se někým jiným, novým – vzdělaným. Být někým jiným však, podle Hadota, znamená stát se sebou samým a dospět tím k vlastnímu základu a přirozenosti. Toho však nelze docílit výukou teorií ve školách, naopak, člověk tak musí být vnitřně nastaven již od narození. Hadot nabádá své posluchače k duchovním cvičením, ve kterých se střídají různé praktiky tělesného charakteru (stravovací režim, uvažování a rozmyšlení se, dialog) a intuitivního charakteru (proměna okolí, se kterým je člověk pravidelně v kontaktu).⁹⁷ Myšlenky Hadota tak navazují na zmiňované představitele Antického Řecka, jejichž způsob života se vztahoval k druhým, uskutečňoval se v konkrétních mezilidských vztazích a po zavedení možnosti diskuze, se kterou přišel Platón, nabral mezilidský vztah významný rozměr.

Dle mého názoru lze pozorovat významný milník v učení se zavedením alternativní výuky, ke kterým patřila např. Montessori výuka, koncepce mateřských škol, regulace procesu učení, různá hnutí za dětská práva a především pojetí pedagogiky jako aplikované psychologie. V současné výchově lze pozorovat velký vliv psychologie. V úvahu jsou brány potřeby žáků, jejich životní situace, finanční možnosti, vnitřní motivace, dovednosti a schopnosti. Největší rozdíl lze spatřit ve svobodné volbě učení, přičemž povinnost je pouze úspěšně ukončit základní školu, kterou tvoří 9 tříd. Dospělý člověk má nyní také možnost ke studiu pobírat studijní úlevy od státu, příspěvek na cestu do školy, zvýhodněné balíčky učebních pomůcek apod. Do 26 let také lidé studují zdarma, pokud nenavštěvují soukromou školu. K navazujícímu studiu mohou získat úvěr, mohou cestovat do zahraničí v rámci školy, mohou studovat při zaměstnání, a v neposlední řadě mohou navštěvovat tzv. Univerzity třetího věku, které jsou určeny především pro osoby důchodového věku, ale mohou je navštěvovat i mladší lidé, kteří se rozhodli pro celoživotní vzdělávání. Také podle Hadota jsou nyní ve školách vyučovány filosofické směry Antického Řecka. Výuka je záležitostí státu, který školy zakládá a vyučujícím „filosofům“ neboli pedagogům vyplácí mzdu. Vidět lze také to, že ve vyučování se pedagogika navrácí k textům Antických představitelů, jako k ideálům filosofie. Metoda diskuse je více osvobozená, studenti již nediskutují o otázkách primárně, ale vyjadřují se k tomu, jaké stanovisko k těmto otázkám zaujímá například Platón ve svých dialozích.

⁹⁷ Hadot, P., 2017. *Co je antická filosofie?*, s. 5.

Co se týče pedagogů, v moderní společnosti jsou na ně kladeny jisté nároky, které jsou náročností rozděleny podle toho, na které škole daný pedagog učí, nebo na kterou oblast výuky má speciální vzdělání, kurzy, osvědčení apod. V moderní společnosti, na rozdíl od Antického Řecka, jsou na pedagogy kladeny tyto nároky:

- umění vysvětlovat,
- umění ukazovat,
- aplikování metody dialogické metody,
- umění diskuse,
- motivace žáků ke skupinové spolupráci a k hrám pro osvojování především jazykových a komunikačních dovedností,
- umění tvorby projektů,
- zadávání domácích úkolů,
- vedení žáků k samostudiu,
- zařizování exkurzí,
- práce s moderními učebními pomůckami a další.

V Antickém Řecku nebyly na pedagogy kladeny téměř žádné nároky, dokud nevznikly instituce zaměřující se na kvalitu probírané látky a množství potřebných informací, které musel žák znát a umět vysvětlit. Antičtí představitelé se zaměřovali především na výuku o přírodě, o Bohu, o nitru člověka a o tom, co je považováno za dobré, důležité a přínosné či naopak za špatné, nevhodné a život, včetně lidských hodnot, ohrožující. Z jednotlivých charakteristik vybraných představitelů Antického Řecka vyplynulo, že se každý z nich snažil motivovat své žáky ke studiu probírané látky. Zpočátku k tomu nevyužívali žádné učební pomůcky ani neprováděli názorné ukázky. Svou výuku zakládali na tom, že dobře a kvalitně vysvětlený text žák jistě pochopí, vstřebá a bude se jím řídit. Až postupem času začali k výuce využívat knihy a tabulky. Jako velké pozitivum, ve výuce jednotlivými představiteli Antického Řecka, lze pokládat výuku spojenou s poznáváním přírody, kdy žáci do přírody skutečně chodili a tam jim byly, na praktických cvičeních, vysvětlovány zákony přírody apod. Dalším pozitivem bylo jejich uvědomění si, že žák potřebuje pro studium možnost dialogu a volbu kladení otázek a samozjišťování odpovědí. Dá se říci, že přelomovou postavou při transformaci konceptu výchovy a vzdělávání, byl Sokrates, který upozorňoval na to, že není až tak

důležité vnímat to, o čem se mluví, ale vnímat toho, kdo mluví.⁹⁸ Těmito myšlenkami došlo k důležitému obratu, kdy se výchova a vzdělávání začaly zaměřovat více na vlastnosti pedagoga, jako vyučujícího. Ten byl najednou vnímán jako důležitá postava, která pouze nefilosofuje, ale předává získané informace s cílem vychovat vzdělané, motivované a profesionální bytosti. Aby byl pedagog důvěryhodný a motivoval žáky ke studiu, musel vnímat potřeby žáků, umět je pochválit i zkritizovat, umět vést třídu, a zaměřovat se také na kázeň svých žáků ve školních i mimoškolních aktivitách. Podle Sokrata jen tímto přístupem mohli pedagogové vytvořit kvalitní vzájemný vztah mezi pedagogem a jeho žáky.

V dnešní době se píše různá díla, která filosofii vyzdvihují jako důležitou součást ekonomické sféry, protože filosofie vychovávala žáky k demokratickým hodnotám, a ke znalosti lidských práv, které mohou žákům zajistit slibnou finanční budoucnost. Hadot poukazuje na to, že existuje rozdíl mezi Antickou filosofickou školou, která se zaměřovala na každého jednotlivce zvlášť a usilovala u něj o bytostnou proměnu, a univerzitami dnešní moderní společnosti, jejichž cílem je udílet diplomy odpovídající určitému objektivnímu stupni dosaženého vzdělání. Poukazuje na to, že dnešní pedagogika nevychovává jednotlivce samostatně, nýbrž jako celek, což je nesmyslné a nelogické. Pedagogové, vyučované předměty i zkoušky jsou vždy podřízeny politickým nebo finančním kritériím, která, bohužel, nemají se samotnou filosofií nic společného.⁹⁹ Je však zřejmé, že filosofie Antického Řecka slouží požadavkům celkové organizace výuky, případně i organizaci vědeckých výzkumů. Hadot poměrně hodně kritizuje institucionalizaci filosofie moderní výchovy a vzdělávání, což, podle něj, vede k odklonu od poslání filosofie, která spočívala v osobní transformaci. Dnešní moderní vzdělávání se snaží vychovat žáky k povolání úředníků a teoretiků, tedy především odborníků jistého poznání.¹⁰⁰ Naopak v Antických školách se kladl důraz na pěstování osobních a pevných vztahů, ucelených přátelství, jako jedna ze základních lidských ctností. Žákům bylo vysvětlováno, co je osobní štěstí a jak ho dosáhnout, byla jim vysvětlována důležitost pochopení, trpělivosti, porozumění a tolerance. Hadot se zamýšlí nad tím, zda částečné

⁹⁸ Hadot, P., 2017. *Co je antická filosofie?*, s. 6.

⁹⁹ Tamtéž, s. 23.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 24.

potlačování filosofie v dnešní výuce není záměrné, jelikož Antická filosofie a vzdělávání vedly k výchově nezávislého a silného člověka, který umí argumentovat a vnímat své vlastnosti jako užitečné pro celou společnost. Autor se domnívá, že dnešní moderní výchova a vzdělávání jsou zbytečně a přehnaně spojovány s institucionalizací. Na žáky jsou kladeny přehnané nároky, které jsou celému konceptu filosofie, jako způsobu života, cizí. Dosahováno je tak toho, že cílem žáků je především získání již zmiňovaného diplomu a poté možnost plnit významnou společenskou funkci, díky které nebude měnit sám sebe pomocí transformace, ale bude měnit druhé a celý svět. Hadot tento výklad definuje tak, že filosofie se stala „služkou politiky“.¹⁰¹ S jeho názory lze souhlasit. Moderní společnost nevychovává takové osobnosti, které by byly svými znalostmi a dovednostmi přínosní především pro společnost, jako celek, ale především pro sebe. Jinak řečeno, dnešní studenti chtějí být úspěšní a vzdělaní pro to, aby se sebou již nemuseli v budoucnu dále pracovat. Lze se domnívat, že většině z nich záleží na finančním ohodnocení, které získají prací, na základě svého dosaženého studia. Jen malá část dospělých osob se dále vzdělává, navštěvuje různé kurzy nebo na sobě jakkoli jinak pracuje. Především mladí studenti, kteří dokončí vysokou školu, mají představu o svém budoucím životě poněkud zkreslenou. Domnívají se, že na ně zaměstnavatelé čekají s otevřenou náručí, i když nemají žádnou praxi a myslí si, že budou moci brzo dosáhnout vedoucích pozic a získat vysoké finanční ohodnocení. Bohužel jsou dnes opomíjeny základní lidské vlastnosti, na kterých představitelé Antického Řecka stavěli budoucnost říše a celého světa. Prioritou pro zaměstnání a život je schopný, cílevědomý člověk, který má bohaté znalosti a zkušenosti, je učenlivý, komunikativní, společenský a tvůrčí. Nezáleží na tom, v jakém souznění je s přírodou nebo Bohem nebo jaký má vztah k majetku, penězům a vymoženostem moderní doby. Ve školách se žáci již neučí, jak být dobrým člověkem nebo to, že štěstí a radost ze života musí nalézt ve svém vlastním nitru a v blízkém okolí. To je však na delší diskusi a jedná se, do jisté míry, o polemizaci.

¹⁰¹ Hadot, P., 2017. *Co je antická filosofie?*, s. 24.

11 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK

Po provedené analýze v praktické části této práce je na místě vyhodnotit výzkumné otázky, které budou zodpovídaný logicky, podle zjištěných poznatků.

Výzkumná otázka č. 1 se zabývala tím, zda *„jsou výchovné a vzdělávací metody a přístupy Antického Řecka v moderní společnosti, podle autorů zabývajících se touto problematikou, považovány za logické a důležité“*.

Moderními autory zabývajícími se problematikou výchovných a vzdělávacích metod a přístupů Antického Řecka, kteří jsou v této práci citováni, jsou Milan Beneš, Ivan Bertl, Miroslav Cipro, Pierre Hadot a Pavel Kopeček. Všichni zmiňovaní autoři se shodují v názoru, že výchova a vzdělávání v Antickém Řecku přinesly do dnešní moderní společnosti mnoho poznatků, ze kterých lze čerpat. Ne všechny výchovné a vzdělávací metody jsou však považovány za logické a důležité, naopak, mnoho z nich je považováno za diskriminující, nelidské, nepodstatné, nerozvinuté, a tedy nepoužitelné. Zmiňovaní autoři považují za nutnost existenci literárního základu, o který se budou žáci opírat při své výuce, přičemž v tomto literárním základu by se měl promítat reálný život, který člověka obklopuje. V dnešní moderní společnosti je běžné a důležité, aby se žáci orientovali v reálných událostech, které ovlivňují daný stát, ekonomiku tohoto státu i celého světa. V Antickém Řecku se výchova a vzdělávání opíraly, především ze začátku, pouze o teoretický výklad pedagoga, později doplňovaný o praktické ukázky, které však byly využívány pouze při výuce přírodovědy. Žáci nepoužívali knihy, neznali teorii, kterou by se učili nazpaměť. Dá se říci, že žáci Antiky byli zavřeni v pomyslné bublině, jejíž obsah se měli naučit a pochopit, avšak co je za touto bublinou nevěděli, a ani vědět nechtěli, protože jim to nepřipadalo důležité. Pro tehdejší žáky byli jejich pedagogové vzorem, kterým chtěli být. Vnímali všechny jejich slova a nezajímali se o dění kolem nich. Až s nástupem Cicera, kdy se do popředí dostalo řečnictví a výuka cizích jazyků a práva, se žáci začali zajímat o dění ve světě, o ekonomiku země, obchody apod. Autoři moderní doby považují za logické a důležité, aby žák svého pedagoga poslouchal, aby mu naslouchal, respektoval jej a plnil zadané úkoly. Na druhé straně je dnes důležité, aby uměním naslouchat a respektovat disponovali také samotní pedagogové. V moderní společnosti je ve velké míře kladen důraz na již zmiňovanou psychologii pedagogiky.

Vzdělávací metody a přístupy představitelů Antického Řecka jsou dnešními moderními autory považovány za logické a důležité, a naopak za nelogické a nedůležité.

V dnešní moderní společnosti je zachována především výuka řečnictví, jazyků a práva. Ostatní kroky ve výuce v Antickém Řecku byly, dá se říci, zmodernizovány nebo odstraněny. Důležité je doplnit již zmiňovaný fakt, že v Antickém Řecku byl pedagog pro studenty vzorem, avšak tohoto titulu nabyl sám svou existencí, nikoli nuceným výkladem ze strany rodičů nebo školních institucí. V Antickém Řecku si pedagogové dokázali své studenty získat natolik, aby jim důvěřovali, naslouchali jim a jejich výklad považovali za jediný správný a důležitý. Vazba mezi pedagogem a jeho studentem byla v těchto dobách mnohem hlubší a pevnější, než je tomu v dnešní moderní společnosti.

Výzkumná otázka č. 2 se zabývala tím, *„které výchovné metody a přístupy ke vzdělávání dospělých jsou v dnešní moderní společnosti využívány“*.

Tato otázka navazuje na předchozí otázku č. 1. V dnešní moderní společnosti jsou využívané metody a přístupy ke vzdělávání dospělých tyto:

- Výuka cizích jazyků ve školách, doplněna o semináře, zájmové kroužky, školení a kurzy, na kterých jsou cizí jazyky vyučovány lektory.
 - Dospělý člověk se dnes může mnohdy pyšnit různými diplomy a osvědčeními o úspěšném absolvování kurzu cizího jazyka, ze kterého získá také známku, jejíž význam je znám celosvětově (např. anglický jazyk -> úroveň A1 -> rozumí základním slovům a základním frázím, umí se domluvit, umí klást otázky i odpovídat, umí napsat jednoduchý a stručný text apod.¹⁰²). Velkou výhodou je, že dnešní dospělý člověk může získat další vzdělání v rámci svého zaměstnání, protože většina zaměstnavatelů umožňuje svým zaměstnancům účastnit se různých školení.
- Možnost studia v jakémkoli věku, bez ohledu na to, zda daný člověk pracuje či nikoli, bez ohledu na jeho majetkové poměry apod.

¹⁰² Jazykové úrovně, 2002. *Úroveň A1* [online] [cit. 2020-11-27]. Dostupné z: <https://www.jazykove-urovne.cz/uroven-a1/>.

- V moderní společnosti je stále více oblíbené studium pro starší osoby a seniory, což umožňují Univerzity třetího věku.
- Metody výuky a vzdělávání formou dialogu, samotného projevu, formou prezentací, formou domácího studia (tzv. elearning) apod.
- Studium bez omezení pohlaví v každém oboru – právo, stavebnictví, zemědělství, průmysl, obchod, logistika apod.
 - Tato skutečnost umožňuje studovat jak ženám, tak mužům, daný obor, a následně se v něm uplatnit při zaměstnání. V moderní společnosti není neobvyklé, pokud se na vrcholové příčce TOP managementu nebo ve státní správě nachází žena a ne muž.
- Využívání moderních vyučovacích pomůcek a nástrojů, k usnadnění výuky.
 - Elektronické učebnice, projektory, grafické zpracování vysvětlovaných dat, přenosná zařízení apod.

Výzkumná otázka č. 3 řešila, „*který z antických představitelů metod a přístupů, pro vzdělávání dospělých, je největším vzorem pro dnešní moderní principy a přístupy k výchově a vzdělávání*“.

Je nesporné, že dnešní moderní společnost by se neobešla bez svého představitele Jana Amose Komenského, který za svůj krátký život učinil velké a významné kroky pro výchovu a vzdělávání lidí. Vzhledem k tomu, že je považován za zakladatele moderní pedagogiky a organizátora školství, který v mnoha svých myšlenkách navazoval především na Platóna a Sokrata, ale využíval také metody výuky, které aplikoval Aristoteles či Cicero, je zřejmé, že tito antičtí představitelé jsou pro dnešní moderní principy a přístupy k výchově a vzdělávání největšími vzory. Dá se říci, že na prvních dvou příčkách hodnotového žebříčku se může umístit Platón a Cicero. Platón vyzdvihoval vědění a moudrost, a také jednotnou výchovu pro muže i ženy. Tyto faktory pedagogiky byly dodnes zachovány a představují pomyslný pilíř celé pedagogické teorie i praxe. Cicero se zaměřoval na literaturu a řečnictví, především na jazykové znalosti a řečnické schopnosti. Je zřejmé, že výuka jazyků je ve svém rozkvětu. Vzhledem k možnostem cestování do zahraničí, poznávání cizích zemí, jejich řeči i kultury, je vhodné i možné studovat na takové škole, která vyučuje množství cizích jazyků, přičemž některé jsou povinné a jiné dobrovolné. Dá se říci, že spojením Platónových a Cicerových principů

výchovy a vzdělávání může „vzniknout“ silná řečnická osobnost, orientující se v cizích jazycích, moudrá a plná vědění.

Výzkumná otázka č. 4 zjišťovala, **„který vzdělávací přístup, nebo která vzdělávací metoda představitelů Antického Řecka, je současnými autory nejvíce kritizována“**.

Tato otázka navazuje na otázku č. 1, avšak nelze na ni jednoznačně odpovědět. Dá se říci, že už jen z logického hlediska by měla být nejvíce kritizována metoda provádění tělesných trestů ze strany pedagoga. Zmiňovaní autoři se však k této problematice nijak nevyjadřují, spíše jí opomíjejí. Lze se domnívat, že je to z důvodu absolutní nelogičnosti, jakou se tato starověká metoda, pro moderní společnost, vyznačuje, a tak není důvod ji jakkoli komentovat a rozvádět. Vzhledem k tomu, že je v dnešní době nutné a důležité vyučovat ve školách ekonomii, nauku o penězích, hospodaření, obchodování, účtování apod., lze se domnívat, že nezařazení tohoto typu výuky do učiva žáků Antického Řecka, je jedním z nejvíce kritizovaných postupů. Studenti, převážně muži, byli vychováni ve Spartě pro schopnost boje a obrany, v Athénách pro obchod a řemesla, avšak ani jeden stát po mnohá desetiletí nezajistil nutnost výuky ekonomiky celého státu i světa jako důležitou součást učiva. Totéž se dá říci o psychologickém faktoru, který je v dnešní době považován za stále důležitější a je nutnou součástí výuky všech žáků, od malých dětí předškolního věku, až po starší a staré studenty navštěvující tzv. Univerzity třetího věku.

12 NÁVRHY A DOPORUČENÍ

Pokud vycházíme ze základních matematických propočtů, kdy Athény a Sparta vznikaly v letech 800 – 500 před naším letopočtem a svého největšího rozkvětu dosáhly v období 510 – 338 př. n. l., přičemž školské organizace vznikly až v roce 338 př. n. l., dojdeme k závěru, že v Antickém Řecku trvalo zhruba 462 let, než se naplno rozvinula pedagogická výchova ve všech směrech a ustálila se do podoby využívané po mnoho dalších desetiletí po celém světě. Výchova v Evropě nabyla na významu příchodem J. A. Komenského (1592 – 1670 n. l.) a do dnešní moderní podoby se dostávala celých, zhruba 408 let. Rychlost rozvoje výchovy a vzdělávání moderní pedagogiky v Evropě je tedy téměř shodná s rychlostí rozvoje výchovy a vzdělávání v Antickém Řecku. Nelze opomenout, že dnešní moderní pedagogika má základy výchovy a vzdělávání právě z Antického Řecka, kdy se myšlenky mnoha jeho představitelů odrazily v myšlenkách a představách evropských filosofů a pedagogů. Rozdíl lze spatřit ve struktuře probírané látky, v přístupech k výchově a vzdělávání, v probírané látce, ve složení žáků, co se týče věku, pohlaví, rasy, v požadavcích na pedagogy, v dostupných studijních materiálech a možnostech jejich zajištění atd.

Jak již bylo zmiňováno, domnívám se, že dnešní moderní pedagogika postrádá hlubší význam celého vzdělávacího procesu. Pedagogové jsou vedeni k tomu, aby své žáky naučili požadovanou látku, a žáci jsou ze strany rodičů a požadavků trhu práce vedeni k tomu, aby se požadovanou látku naučili. Ve velké většině však již ve školách, především základních, není zřetelný tak hluboký zájem pedagogů o žáky (pouze s výjimkou asistentů pedagogů a pedagogů v mateřských školách), jak tomu bylo v Antickém Řecku. Žáci i pedagogové mnohdy jednají strojně a tím, že je výuka načasována a jsou přesně vymezeny přestávky, se vyučování stává mnohdy nezáživné, zdoluhavé, nezajímavé, ze strany žáků nepotřebné a do školy chodí s nechutí. Výjimka může být u dospělých osob, které navštěvují Vysoké školy, kde je látka již více přiblížena reálným možnostem uplatnění se na trhu práce. Druhým důvodem může být fakt, že výuka na Vysokých školách je tzv. volnějšího rázu, přestávky jsou různě dlouhé, žáci si volí předměty a jejich čas výuky sami apod. Také Univerzity třetího věku jsou jistě pro starší osoby zajímavé a přínosné, když jejich návštěvnost v posledních letech roste. U středních škol a učilišť je to podobné, jako na školách základních. Žáci se zde učí

především proto, aby se co nejrychleji uplatnili na trhu práce, za což získají předpokládané finanční ohodnocení.

Vzhledem k otevřenosti trhu a migraci za prací i bydlením, které způsobují nárůst počtu rozdílně nábožensky orientovaných osob v Evropě, navrhuji, aby došlo k částečné transformaci výchovy a vzdělávání osob, směrem k náboženství a k učení znovu toho, jaké jsou základní lidské hodnoty, a jak jich dosáhnout. Praktikovat by se měly také více sportovní aktivity, které zocelují člověka po fyzické i psychické stránce. Výuka tohoto typu by měla být aplikována především na základních školách, které jsou odrazovým můstkem pro budoucí pracovní a osobní život člověka. Největší základ výchovy a vzdělávání stále zůstává v rodině, a tak je vhodné, aby i rodiče vedli své děti k mravní výchově, jak tomu bylo za dob Antického Řecka. Domnívám se, že stát by měl také více podporovat ty, kteří chtějí studovat, ale nemají na to dostatek finančních prostředků. Mohla by například vzniknout bodovací škála pro nadané studenty, kteří mají zájem se dále vzdělávat například v zahraničí nebo na specializovaných soukromých školách. Podle potřebného počtu dosažených bodů by mohl mít daný člověk možnost studovat například v Anglii nebo Americe. Tím by celý pedagogický systém dokázal, že je na každého člověka pohlíženo jako na jedince, který má určitou tvůrčí sílu a svůj vlastní vnitřní zdroj dalšího rozvoje, který je třeba podporovat a motivovat. Aby však výčtu daných doporučení bylo dosaženo, je nutné, aby se kvality pedagogů neustále zlepšovaly. Jednotlivé návrhy a doporučení lze přehledněji shrnout do následujících bodů:

- 1) Částečná transformace výchovy a vzdělávání směrem k náboženství na základních školách**
 - a. učení základních lidských hodnot,
 - b. učení lásky k přírodě,
 - c. učení lásky k Bohu,
 - d. učení o jiných náboženstvích a jejich kladech a záporech.
- 2) Sportovní aktivity na základních a středních školách**
 - a. zařazení sportovní výchovy min. 2x týdně do výuky, v délce trvání 1 hodiny, pro všechny třídy.
- 3) Vedení dětí k mravní výchově, ze strany rodičů**
- 4) Finanční podpora státu nadaným žákům**

- a. možnost studia v zahraničí bez zadlužení,
- b. závazek rodnému státu k návratu na jeho pracovní trh, po absolvování školy v zahraničí (pod pokutou několika tisíc Eur),
- c. motivace a podpora nadaných žáků,
- d. motivace méně nadaných žáků k dosahování lepších studijních výsledků s vidinou lepší budoucnosti.

5) Zvyšování kvality pedagogické praxe a kvality výuky

ZÁVĚR

Diplomová práce se týkala výchovy, vzdělávání a rozvoje člověka v Antickém Řecku a zaměřovala se hojně na myšlenkové názory a teorie představitelů Antického Řecka i na jednotlivé výchovné systémy, využívané rozdílně v městské části Sparta a Athény. Důraz byl kladen na vzdělávání dospělých, na druhy škol v Antickém Řecku, na metody, principy, cíle, idoly, vzory a hodnoty při vzdělávání lidí. Cílem práce bylo analyzovat metody, hodnoty a cíle výchovy a vzdělávání dospělých osob v Antickém Řecku. K dosažení cíle práce byly stanoveny výzkumné otázky, a pomocí metody deskripce a komparace, byly vyhodnoceny. Z analýzy vyplynulo, že zásluhou řeckých filosofů se v Antickém Řecku, a později i po celém světě, rozvinuly kulturní hodnoty nebo začaly vznikat úplně nové, a to především v oblasti literatury, vědy, filosofie i umění. Tyto kulturní hodnoty se v průběhu let staly základem evropské vzdělanosti. Dá se říci, že Řekové kulturně převyšovali všechny národy, protože žili na celkově vyšší úrovni. Vzdělávali se již od mládí, kladli důraz na filosofii, vědu, umění, přírodu a rozvoj mysli člověka. Toto se jeví jako velmi pozitivní fakt. Jako nevýhoda se může jevit pozdější potlačování náboženství a náboženských institucí, ale především fakt, že vzdělání nebylo určeno pro všechny svobodné občany nebo, v mnoha případech, také pro ženy. Celý antický výchovný systém byl dlouhá léta přizpůsobován potřebám především bohaté vrstvy obyvatel. Antičtí filosofové kladli důraz na krásu přírody a duše, na neustálé vzdělávání se, dožadování vědění a na smysl a cit pro moudrost. Společným rysem téměř většiny antických filosofů byla kritika Spartské výchovy, kterou považovali za nevhodnou, díky podporování násilí, čímž se vyznačovala. Až s příchodem filosofa Aristotela začali Řekové klást důraz na státní výchovu, která měla být společná pro všechny. Zaměřovali se na školské organizace, nové typy škol a vhodné vyučovací metody, jako vyprávění, diskuse, demonstrace a dialog.

Na základě použitých metod a z odpovědí na výzkumné otázky lze vyvodit závěr, že dnešním žákům chybí antický pohled na výuku a výuce chybí antický pohled na žáky. Jinými slovy, dnešní moderní výchova a vzdělávání jdou rychle kupředu, vše se přizpůsobuje požadavkům ekonomiky, trhu práce a celého světa. Žáci jsou vedeni k tomu, aby za co nejméně času nabyli co nejvíce vědomostí, za použití moderních technologií, které usnadňují celý výchovný a vzdělávací proces, aby byli co nejrychleji a nejlépe

připraveni být ekonomicky aktivní. Pedagogové se učí, jak pracovat s moderními technologiemi a musí znát spousty norem, předpisů a zásad pro výuku svých žáků. Toto vše lze na jednu stranu považovat za přínos, protože se zde hodnotí flexibilita celého pedagogického systému, praktičnost a využitelnost v praxi. Na druhou stranu je již opomíjena antická výchova ve smyslu kladení důrazu na vědění a myšlení, poznávání přírody, učení dobra a zla, učení významu majetkových hodnot a jejich kladných i záporných stránek apod. Přínosné je, že se státy vrací k zavádění vojenské docházky, i když pouze dobrovolné. Tělesné tresty jsou zakázány a společnost dnes odsuzuje i rodiče, kteří se k tělesným trestům svých dětí upínají. Také na tělesnou výchovu dnes není brán příliš velký zřetel, s výjimkou škol specializovaných na sport a sportovní aktivity. Problém je také ve finanční oblasti, kdy mnoho sportů je nákladných a rodiny s nižšími příjmy si nemohou dovolit vychovávat sportovně nadané i nenadané dítě. Totéž platí u možnosti studia v zahraničí nebo na specializovaných soukromých školách. Kromě toho je také především Evropa vnímána na jedné straně jako křesťanský národ, na straně druhé jako národ ateistů.

Vzhledem k otevřenosti trhu a migraci za prací i bydlením, které způsobují nárůst počtu rozdílně nábožensky orientovaných osob v Evropě, bylo navrženo, aby došlo k částečné transformaci výchovy a vzdělávání osob, směrem k náboženství a k učení znovu toho, jaké jsou základní lidské hodnoty, a jak jich dosáhnout. Navrženo také bylo, aby stát finančně podporoval nadané žáky, kteří mají chuť se dále vzdělávat s příslibem vrácení se na daný pracovní trh, po úspěšném absolvování školy. Ze všech návrhů a doporučení vyplývá, že na přední pozici je právě pedagog, na kterého je dnes kladeno mnoho požadavků, avšak oprávněně. Kvalitní pedagog dokáže pro budoucí život připravit každého člověka a zajistit tak plynulý chod ekonomiky. Pokud budou žáci ke svým pedagogům vzhlížet, jako ke vzdělaným, moudrým, přátelským a pro život přínosným osobám, bude jejich výuka nabírat správný směr, jak tomu bylo v Antickém Řecku. Naopak, pokud žáci svého pedagoga nerespektují, výuka jim připadá nudná a nedůležitá, a svůj životní postoj tomu přizpůsobují.

Cíl práce byl tedy splněn.

Práce může sloužit jako podklad pro sepsání nové práce, rozšířené o požadavky na kvalitní pedagogy moderní společnosti, která bude také mapovat, kterými potřebnými znalostmi a dovednostmi dnešní pedagogové disponují, a jaký je jejich názor na moderní

výuku. Práci mohou využít také ti, kteří se chtějí dozvědět více informací o výchově a vzdělávání osob v Antickém Řecku, v rozdělení na jeho městské státy, jednotlivé významné představitele i školy. Práce také poslouží jako návod pro sestavení návrhů pro zlepšení výchovy a vzdělávání v dnešní moderní společnosti, které mohou být v jiné práci více rozepsány a analyzovány.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

1. ARISTOTELÉS, 1995. *O duši*. 2. vyd. Praha: Petr Rezek. ISBN 80-901796-4-9.
2. ARISTOTELÉS, 2010. *Rétorika*. Překlad: Antonín KRÍŽ. Praha: Petr Rezek. ISBN 80-86027-32-5.
3. BENEŠ, Milan, 2008. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-2580-2.
4. BERTL, Ivan, 2019. *Jak vzdělávat dospělé?: andragodidaktická doporučení pro vzdělávání dospělých*. 2. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. ISBN 978-80-7561-187-1.
5. BERTRAND, Yves, 1998. *Soudobé teorie vzdělávání*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-216-5.
6. CIPRO, Miroslav, 1984. *Průvodce dějinami výchovy*. Praha: Panorama. Pyramida (Panorama).
7. CIPRO, Miroslav, 2002. *Galerie světových pedagogů: encyklopedie Prameny výchovy*. Praha: M. Cipro. ISBN 80-238-7452-7.
8. EPIKTÉTOS, 2017. *Rukojeť: Rozpravy*. Překlad: Rudolf KUTHAN. Praha: Svoboda. ISBN 978-80-270-1138-4.
9. HADOT, Pierre, 2017. *Co je antická filosofie?* Přeložil KRÍŽOVÁ, Magdalena. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-680-2.
10. JŮVA, Vladimír, 2003. *Stručné dějiny pedagogiky*. 5. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-062-X.
11. KÁDNER, Otakar, 1909. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Dědictví Komenského. Spisy Dědictví Komenského. Sv. 10.

12. KOMENSKÝ, Jan Amos, 1876. *Jan Amose Komenského drobnější spisy některé*. Praha: Nákladem Besedy učitelské.
13. KOMENSKÝ, Jan Amos, 1992. *Vševýchova: Pampaedia*. Bratislava: Obzor. ISBN 80-215-0216-9.
14. LAERTIOS, Diogenés, 1964. *O životě a učení slavných filosofů*. Překlad: Antonín KOLÁŘ. Praha: Československá akademie věd. Filosofická knihovna.
15. LIVIUS, Titus, 1971. *Dějiny I*. Překlad: Pavel KUCHARSKÝ a Čestmír VRÁNEK. Praha: Svoboda. ISBN 25-083-71.
16. LONG, Anthony Arthur, 2003. *Hellénistická filosofie: stoikové, epikurejci, skeptikové*. 2. vyd. Překlad: Petr KOLEV. Praha: Oikoymenh. Dějiny filosofie. ISBN 978-80-7298-497-8.
17. LÖWE, Gerhard a Heinrich Alexander STOLL, 2005. *ABC antiky: 2457 hesel: mytologie, dějiny, umění*. 3. vyd. Překlad: Dalibor PLICHTA. Praha: Ivo Železný. Malá moderní encyklopedie. ISBN 80-237-3938-7.
18. MEDYNSKIJ, Grigorij Aleksandrovič, 1950. *Marja: Roman*. Halle (Saale): Mitteldeutscher Verlag.
19. PALOÚŠ, Radim, 1991. *K filosofii výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. ISBN 80-04-25390-3.
20. PLATÓN, 1993. *Ústava*. Praha: Svoboda – Libertas. ISBN 80-205-0347-1.
21. PLATÓN, 1997. *Zákony*. 2. vyd. Praha: Oikoymenh. ISBN 80-86005-31-3.
22. PLÚTARCHOS, 2007. *Životopisy slavných Řeků a Římanů*. Překlad: Václav BAHNÍK. Praha: Arista. Antická knihovna. ISBN 80-86410-46-3.
23. POLIŠENSKÝ, Josef, 1973. *Jan Amos Komenský: studie s ukázkami z díla*. 2. vyd. Praha: Melantrich. Edice: Odkazy pokrokových osobností naší doby, sv. 9.

24. PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a Jiří MAREŠ, 1998. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-252-1.
25. RABUŠICOVÁ, Milada a Ladislav RABUŠIC, 2008. *Učíme se po celý život?: o vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4779-2.
26. REBLE, Albert, 1995. *Dějiny pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. ISBN 80-08-02011-3.
27. SKALKOVÁ, Jarmila, 2007. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1821-7.
28. STOIKOVÉ, 1997. *Nová Akropolis: zrcadlo kultury*. Praha: Nová Akropolis. ISSN 1211-7323.
29. STÖRIG, Hans Joachim, 2000. *Malé dějiny filosofie*. 7. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 80-7192-500-4.
30. SVOBODA, Ludvík, 1973. *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha: Academia. ISBN 21-003-73.
31. ŠTVERÁK, Vladimír a Milada ČADSKÁ, 1999. *Stručný průvodce dějinami pedagogiky*. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-797-6.
32. ŠTVERÁK, Vladimír a Zdeněk KUČERA, 1999. *Chrestomatie z dějin pedagogiky*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-626-0.
33. TRETERA, Ivo, 2002. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 4. vyd. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-171-X.
34. VÁŇOVÁ, Růžena, 1997. *Studijní texty k dějinám pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 80-86039-29-3.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

1. REID, Heather L., 2012. *Introduction to the Philosophy of Sport*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers. ISBN 978-0742570610.

Seznam použitých internetových zdrojů

1. ANTICKÝ SVĚT, 2015. *Aristoteles* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25832n-aristoteles>.
2. ANTICKÝ SVĚT, 2015. *Cicero* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25860n-cicero>.
3. ANTICKÝ SVĚT, 2015. *Malé sokratovské školy* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25838n-male-sokratovske-skoly>.
4. ANTICKÝ SVĚT, 2015. *Platón* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25840n-platon>.
5. ANTICKÝ SVĚT, 2015. *Seneca* [online] [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25850n-seneca>.
6. ANTICKÝ SVĚT, 2015. *Sokrates* [online] [cit. 2020-06-20]. Dostupné z: <https://www.antickysvet.cz/25844n-sokrates>.
7. BING.COM, 2020. *Stoická škola* [online] [cit. 2020-07-31]. Dostupné z: https://www.bing.com/images/search?view=detailV2&ccid=mbADVzJt&id=69469DB53032678F2BC9E781B638D3807C8335E2&thid=OIP.mbADVzJtlM0hUsT_XO-GlQHae7&mediaurl=https%3A%2F%2Fi.pinimg.com%2Foriginals%2F8f%2F29%2Fef%2F8f29ef455b89a908815d74da5aad26ff.jpg&exp=533&expw=800&q=stoick%c3%a1+%c5%a1kola&simid=608042110851484190&ck=4F31C3F3B7E64D259D43C0A226E9C375&selectedindex=7&form=IRPRST&ajaxhist=0&pivotparams=insightsToken%3Dccid_0HS7DQKI*cp_8638DE6E4E33E4A3FB07CBC46A1BB341*mid_398B527DBD1230398BBBCE712999E446FE279

979*simid_608025016851105072*thid_OIP.0HS7DQKIXCmrIMq5U!_88!_QH
aEK&vt=0&eim=1,6&sim=11&iss=VSI.

8. Informační systém MU, 2014. *Dějiny filosofie II* [online] [cit. 2020-08-15].
Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/rect/el/estud/ff/ps10/phil/web/indexEetika.html>.
9. JAZYKOVÉ ÚROVNĚ, 2002. *Úroveň A1* [online] [cit. 2020-11-27]. Dostupné z:
<https://www.jazykove-urovne.cz/uroven-a1/>.
10. KOPEČEK, Pavel, 2014. *Přehled světových dějin* [online] [cit. 2020-06-20].
Dostupné z: <https://docplayer.cz/8028782-Prehled-svetovych-dejin-pavel-kopecek.html>.
11. NÁRODNÍ ÚSTAV ODBORNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ, 2008. *O instituci* [online]
[cit. 2020-07-31]. Dostupné z: www.nuov.cz.
12. NO SCHOOL, HOMESCHOOL, COOL SCHOOL, 2018. *What Family Life
Would You Want?* [online] [cit. 2020-06-28]. Dostupné z:
<https://noschoolhomeschoolcoolschool.wordpress.com/2018/03/15/what-family-life-would-you-want/>.
13. ŘÍHA Radek, 2016. *Duchovní cvičení P. Hadota* [online] [cit. 2020-09-15].
Dostupné z: <https://docplayer.cz/27708675-Duchovni-cviceni-p-hadota.html>.
14. ŠIMÁNĚ, Michal, 2015. *Výchova a vzdělávání v orientálních despociích a antice*
[online] [cit. 2020-09-05]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/47359951-Vychova-a-vzdelavani-v-orientalnich-despociich-a-antice.html>.
15. WIKIPEDIE, 2020. *Epiktétos* [online] [cit. 2020-06-23]. Dostupné z:
<https://cs.wikipedia.org/wiki/Epikt%C3%A9tos>.

SEZNAM ZKRATEK

EQF - Evropský rámec kvalifikace

EU - Evropská unie

VO - Výzkumné otázky

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam obrázků

Obrázek 1 Sokrates	21
Obrázek 2 Antisthenés	22
Obrázek 3 Platón.....	24
Obrázek 4 Aristoteles.....	26
Obrázek 5 Cicero	27
Obrázek 6 Epiktétos.....	28
Obrázek 7 Seneca.....	29
Obrázek 8 Území starověké Sparty a Athén	30
Obrázek 9 Stoya.....	41

Seznam tabulek

Tabulka 1 Hlavní představitelé vědních oborů	36
--	----

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Daniel Dušek

Obor: Andragogika

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Výchova, vzdělávání a rozvoj člověka v Antickém Řecku

Rok: 2021

Počet stran textu bez příloh: 62

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 34

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 15

Vedoucí práce: Mgr. Jan Josl, Ph.D.